

Nota van Antwoord zienswijzen
wijziging winningsplan Eesveen

Versie DATUM

Kenmerk: NvA-60181

Volg-nr.	Zienswijze-nr.	Onderdeel	Onderwerp
<i>1</i>			<i>Planmatig beheer</i>
1a	004, 018, 019 Bevolkt gebied	Zienswijze	Indieners vragen zich af of er geen andere velden zijn met minder bebouwing waar gas gewonnen kan worden. Waarom wordt dit kleine veld in bevolkt gebied aangeboord, terwijl er ook grotere velden zijn op plaatsen waar geen mensen wonen?
		Antwoord	In de beoordeling hou ik er rekening mee of het gebied geschikt is voor de voorgenomen gaswinning. Hierbij hou ik rekening met de veiligheid voor omwonenden en het voorkomen van schade aan gebouwen en infrastructuur of de functionaliteit daarvan. De mogelijke effecten door de gaswinning uit de velden uit winningsplan Eesveen en de gasvelden binnen het invloedgebied van het winningsplan zijn beschreven in het winningsplan en gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Hieruit blijkt niet dat het gebied ongeschikt zou zijn voor gaswinning.
1b	004, 021, 030, 036, 037, 046, 055 Energietransitie, duurzaamheidsinvestering en import van gas	Zienswijze	Indieners wonen in gasvrije woningen, hebben geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen of moesten van de overheid woningen laten voldoen aan de maximale energiezuinige voorwaarden. Nu boort diezelfde overheid naar gas. Dat rijmt niet met de energietransitie. Ook verhoudt het zich slecht met het feit dat Vermilion rijk wordt van gaswinning, die bodemdaling tot gevolg heeft en daarmee een aantasting is van de natuurlijke aardlagen. Gaswinning uit kleinere velden draagt weinig bij aan energieonafhankelijkheid en is op zijn best een tijdelijke maatregel. Import van gas is ook nog mogelijk. Ook voelt het na de gedane investeringen krom om dan mogelijk de gevolgen van gaswinning te ondervinden in een dergelijk nieuw en duurzaam huis.
		Antwoord	Ik wil benadrukken dat de door indieners genoemde duurzaamheidsinvesteringen een waardevolle bijdrage zijn in de transitie naar een duurzaam energiesysteem. Als onderdeel van deze transitie zet het kabinet in op het gebruik van alternatieve energiebronnen, zoals windenergie. Op dit moment is het echter nog niet mogelijk om daarmee aan de Nederlandse energievraag te kunnen voldoen. Ook de komende jaren is dat nog niet het geval. Stoppen met gaswinning uit kleine velden vergroot bovendien de Nederlandse afhankelijkheid van de import van gas van buiten Europa. Ook is de CO ₂ -uitstoot van de winning en transport van gas dat wordt gewonnen uit Nederlandse kleine velden enkele malen lager dan de uitstoot van geïmporteerd

			aardgas. Om deze redenen zet het kabinet in op binnenlandse gasproductie uit de kleine gasvelden. De bodemdaling als gevolg van de gaswinning uit de Eesveen gasvelden en andere gasvelden in de omgeving is beoordeeld in het winningsplan. Schade als gevolg van bodemdaling door gaswinning wordt onwaarschijnlijk geacht. De verwachte bodemdaling geeft daarom geen aanleiding om instemming met het winningsplan te weigeren.
1c	013, 014, 020 Alternatieve maatregelen	Zienswijze	Indieners geven aan dat dit project te veel risico's met zich meebrengt en dat er ook andere alternatieven zijn, zoals gaswinning op zee. De overheid zet te weinig in op het ontwikkelen van alternatieve maatregelen zoals het verbeteren van de energie-infrastructuur, het energiezuiniger maken van woningen en het bevorderen van het gebruik van zonne-energie. Ook kan gedacht worden aan het verminderen van consumptiegedrag door bijvoorbeeld extra importheffingen op te leggen voor productie waarvoor aardolie nodig is. Indieners vragen zich af hoe het kan dat we nog steeds gas winnen terwijl er volop ingezet wordt op zonne- en windenergie.
		Antwoord	Ten behoeve van de klimaatambities zet het kabinet in op besparing en de ontwikkeling van duurzame energie. Gas zal echter, als transitiebrandstof, de komende jaren nog noodzakelijk blijven. De CO₂-uitstoot van de winning en het transport van gas dat wordt gewonnen uit Nederlandse kleine velden is enkele malen lager dan de uitstoot van geïmporteerd aardgas. Ook zou stoppen met gaswinning uit kleine velden de Nederlandse afhankelijkheid van de import van gas van buiten Europa vergroten. Om deze redenen zet het kabinet in op binnenlandse gasproductie uit de kleine gasvelden. Naast de gaswinning op land blijft ook de gaswinning op zee actueel. Beide zijn nodig om het aandeel gas dat Nederland moet importeren te beperken.
1d	012, 038, 039, 041, 046 Klimaatdoelen en beperking duur	Zienswijze	Indieners stellen dat gaswinning niet past binnen de Nederlandse en internationale klimaatdoelen en duurzaamheidsambities. De Nederlandse regering heeft zich gecommitteerd aan het verminderen van de broeikasgassen met 55% in 2030 en wil klimaatneutraal zijn in 2050. Dit brengt met zich mee dat de vraag naar gas (en daarmee ook onze afhankelijkheid daarnaar) in 2036 aanzienlijk zal zijn veranderd. Men kan zich afvragen of het boren naar gas in Eesveen dan in 2036 ook nog nuttig en noodzakelijk is. Op dit moment is er geen afbouwplan of einddatum. Een andere indiener adviseert om in het instemmingsbesluit de voorwaarde op te nemen om de winningsduur eens in de 5 jaar te evalueren, samenvallend met de meetfrequentie bodemdaling of met

			de geplande boorcampagnes. Uit een evaluatie in 2028 moet blijken of de eerste boorcampagne nodig is en voorts moet na die campagne blijken of een tweede campagne nog wel nodig is. Het ontwerp-instemmingbesluit komt in dit kader enkel met het argument dat men verwacht dat Vermilion zich aan het winningsplan zal houden. Dit argument weerlegt de voornoemde risico's en zorgen op mens en natuur echter niet.
		Antwoord	In mijn beleid streef ik naar beperking van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland. In de overgang naar duurzame energie blijft aardgas de komende decennia echter nog steeds nodig voor de industrie, voor het verwarmen van een groot deel van de huizen en voor het in stand houden van een betrouwbare elektriciteitsvoorziening. Op dit moment is de verwachting dat aardgas tot minstens 2045 een belangrijke rol blijft spelen als transitiebrandstof. Aardgas is de fossiele brandstof met de minste CO ₂ -uitstoot en dus het minst belastend voor het klimaat. Door het gas in Nederland te winnen, leidt dit tot minder CO ₂ -uitstoot dan bij import van aardgas uit andere landen. De verwachte effecten staan beschreven in het winningsplan. Middels een voorschrift in het instemmingsbesluit wordt Vermilion verplicht om de resultaten van de boorcampagnes te delen met de Staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei. Indien blijkt dat Vermilion na de boringen buiten de reikwijdte van het winningsplan treedt, dient Vermilion een actualisatie van het winningsplan in te dienen.
1e	037 Voorspelbaarheid	Zienswijze	De recente discussie over het Sectorakkoord benadrukt dat beleid inzet op voorspelbaarheid en beperking van importafhankelijkheid; dat vraagt juist om strenge, transparante normen bij landwinning. Indieners stellen dat het ontwerpbesluit die strengheid onvoldoende toont.
		Antwoord	Door gas te winnen in Nederland wordt de hoeveelheid gas die geïmporteerd moet worden minder dan zonder binnenlandse gaswinning. Hierdoor is Nederland minder afhankelijk van gas buiten Europa. De manier waarop het gas uit de Eesveen-velden wordt gewonnen, is beschreven in het winningsplan. In het instemmingsbesluit is beoordeeld dat het winningsplan voldoet aan de wettelijke vereisten. Winning dient plaats te vinden overeenkomstig het ingediende winningsplan.
1f	024, 034, 038, 046 Onzekerheden	Zienswijze	Indieners geven aan dat er nog veel onduidelijkheden zijn in het winningsplan, omdat er variabelen zijn die tijdens de uitvoering nog bepaald moeten worden. Een indiener adviseert om een voorschrift op te nemen dat Vermilion de resultaten van de boorcampagnes deelt zodra die beschikbaar zijn. Andere

			indieners stellen dat de vergunning dan al is verleend en er in de vergunning al scherpere kaders moeten worden vastgelegd. Resultaten, kaders en eventuele wijzigingen moeten niet alleen naar de overheid worden gecommuniceerd, maar ook naar belanghebbenden. Ook wordt gesteld dat de onzekerheden wijzen op een gebrek aan planmatigheid. De minister moet aantonen dat deze winning daadwerkelijk bijdraagt aan een doelmatig en zorgvuldig beheer van delfstoffen.
		Antwoord	In algemene zin geldt dat Vermilion moet winnen overeenkomstig het winningsplan. In het instemmingsbesluit is een voorschrift opgenomen dat Vermilion verplicht de resultaten van de boringen en puttesten te delen met de Staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei. Indien blijkt dat Vermilion na de boringen buiten de reikwijdte van het winningsplan treedt dient Vermilion een actualisatie van het winningsplan in te dienen.
1g	045 Onduidelijke activiteiten	Zienswijze	In het advies van SodM wordt aangegeven dat de winning aanvankelijk zal gaan plaatsvinden door natuurlijke stroming. Mogelijk zal later compressie nodig blijken. Behalve mogelijk zuurstimulatiebehandelingen zal geen extra reservoirstimulatie plaatsvinden. Voor indiener is niet duidelijk wat hiermee bedoeld wordt en dat wordt pas duidelijk op het moment dat het gas gewonnen wordt. Het is van belang voor zowel de overheden als de omgeving om te weten wat er dan precies gaat gebeuren, hoe lang en via welke vergunningen dit loopt. In het geactualiseerde winningsplan en het ontwerp-instemmingsbesluit wordt deze onduidelijkheid niet weggenomen.
		Antwoord	In algemene zin geldt dat Vermilion moet winnen volgens het winningsplan. Hierin staan de duur van de winning, de maximale hoeveelheid gas die mag worden gewonnen en de wijze waarop het gas wordt gewonnen beschreven. Wanneer Vermilion wil of moet afwijken van het winningsplan, bijvoorbeeld omdat sprake is van gewijzigde omstandigheden of een wijziging van de wijze van winning, dan moet Vermilion een actualisatie van het winningsplan indienen. Om gas te mogen winnen, heeft Vermilion niet alleen een instemming met een winningsplan, maar ook een omgevingsvergunning nodig. Wanneer Vermilion activiteiten uit wil voeren waar het nog geen omgevingsvergunning voor heeft, zal Vermilion een wijziging van de omgevingsvergunning aan moeten vragen. Voor compressie van putten heeft Vermilion een omgevingsvergunning nodig. Zuurbehandelingen zijn tijdelijke (onderhouds-)werkzaamheden aan een put en zijn daarmee niet vergunningsplichtig. Hiervoor gelden de algemene regels van het Bal (Besluit activiteiten

			leefomgeving). De regels zien op de veilige opslag van chemicaliën bovengronds. De effecten van zuurinjectie in de diepe ondergrond vallen daar niet onder. Voor deze werkzaamheden moet een werkplan worden ingediend bij SodM.
1h	045 Salamitactiek	Zienswijze	Indiener heeft in de afgelopen jaren gemerkt dat als een mijnbouwbedrijf eenmaal aan de slag is er al gauw nieuwe velden "opduiken". Dit wordt door de omgeving als "salamitactiek" bestempeld. De vraag is of dit past binnen de voorgenomen gestage afbouw van gaswinning.
		Antwoord	Er is sprake van een dalende trend in de totale hoeveelheid gas die wordt gewonnen in Nederland. Aardgas blijft de komende decennia echter nog steeds nodig voor de industrie, voor het verwarmen van een groot deel van de huizen en voor het in stand houden van een betrouwbare elektriciteitsvoorziening. Uitbreiding van bestaande of nieuwe winning is nodig om de dalende trend op een beheersbare wijze te laten verlopen, zodat er voor duurzame alternatieven voldoende tijd is om doorgevoerd te worden en de afhankelijkheid van Nederland van andere landen voor import van aardgas te beperken. .
1i	046 Thoriumreactor	Zienswijze	Indieners stellen dat uit recent onderzoek is gebleken dat er ontzettend veel schone energie in een thoriumreactor kan worden geproduceerd, waarbij de risico's die bij deze gaswinningsplannen aan de orde zijn niet spelen. Daarom verzoeken indieners meer energie in deze methode van energieopwekking te steken, zodat de gasboringen die grote invloed hebben op leefbaarheid, welzijn, natuur en historie niet nodig zijn.
		Antwoord	Het kabinet zet in op het gebruik van andere alternatieve energiebronnen, zoals windenergie. Op dit moment is het echter nog niet mogelijk om daarmee aan de Nederlandse energievraag te kunnen voldoen. Daarom zal gas als transitiebrandstof de komende jaren nog noodzakelijk blijven. De CO ₂ -uitstoot van de winning en het transport van gas dat wordt gewonnen uit Nederlandse kleine velden is enkele malen lager dan de uitstoot van geïmporteerd aardgas. Ook zou stoppen met gaswinning uit kleine velden de Nederlandse afhankelijkheid van de import van gas van buiten Europa vergroten. Om deze redenen zet het kabinet in op binnenlandse gasproductie uit de kleine gasvelden.
1j	046 Nederlands gebruik	Zienswijze	Het is indiener niet duidelijk of het gewonnen gas werkelijk in Nederland wordt gebruikt, wat als argument wordt gebruikt om de gaswinning te rechtvaardigen, of dat het gewonnen gas verkocht wordt aan het buitenland.

		Antwoord	Nederland maakt onderdeel uit van de Europese energiemarkt, waarbij gasstromen vrij kunnen bewegen tussen lidstaten. De gasproductie in Nederland levert een bijdrage aan zowel de binnenlandse voorziening als aan de regionale energievoorziening in Europa. Hierbij is het belangrijk om vast te stellen dat Nederland sinds 2018 netto-importeur van gas is; dat betekent dat de hoeveelheid gas die we in eigen land winnen minder is dan de hoeveelheid gas die we in Nederland verbruiken.
1k	016 Sneller gaswinnen	Zienswijze	Indiener stelt dat Vermilion meer en sneller gas gaat winnen dan is toegestaan. De handhaving daarop is zeer moeilijk. Indiener verwijst daarvoor naar de sluiting van de gaswinning te Vinkega, alwaar een dubbele hoeveelheid gas in een jaar tijd werd verkregen, wat de kans op aardbevingen aanzienlijk vergroot.
		Antwoord	Artikel 35 van de Mijnbouwwet en artikel 24 van het Mijnbouwbesluit beschrijven welke zaken moeten worden opgenomen in het winningsplan. Op basis van artikel 35, eerste lid, onder d, van de Mijnbouwwet dient ook een schatting van de verwachte hoeveelheid per jaar te winnen delfstoffen te worden toegevoegd aan het winningsplan. Dit betreft een schatting en moeten niet worden geïnterpreteerd als precieze hoeveelheden. De productiesnelheden van mijnbouwlocaties worden gereguleerd onder de omgevingsvergunning. SodM houdt toezicht op de naleving van het instemmingsbesluit met het winningsplan en de omgevingsvergunningen. Voor wat betreft de kans op een aardbeving wordt verwezen naar bijlage B van het winningsplan. Hierin wordt, aan de hand van een door SodM ontwikkelde leidraad, een methode beschreven hoe de kans op het mogelijk optreden van een beving in een voorkomen (gasveld) kan worden berekend aan de hand van ondergrondse kenmerken.
		Conclusie	Bovenstaande onderdelen van de zienswijzen geven geen aanleiding om het ontwerp-instemmingsbesluit met het winningsplan voor de gaswinning Eesveen te wijzigen.
2			<i>Bodemdaling</i>
2a	004, 007, 013, 033, 046 Extra adviezen Objectiviteit	Zienswijze	Indieners hebben begrepen dat Vermilion de resultaten van metingen zelf moet aanleveren. Hierbij keurt de slager zijn eigen vlees. Dat is niet objectief. Indieners vinden het niet meer dan logisch dat een onafhankelijk bedrijf de metingen en het onderzoek doet. Indieners vragen zich ook af of de gemaakte

			berekeningen in het winningsplan objectief zijn en of de onderzoeken naar de effecten op flora en fauna door een onafhankelijk bureau worden gedaan. Een andere indiener constateert dat Deltares niet is ingeschakeld. Hierdoor kan essentiële informatie gemist worden voor een bepaling van de zetting en vervorming in de bovengrond en van de kans op schade de woning van indiener. Een andere indiener verzoekt een second opinion met betrekking tot bodembeweging.
		Antwoord	Het onderzoek naar de effecten van de winning op het watersysteem en de natuur is in opdracht van Vermilion uitgevoerd door een onafhankelijk adviesbureau. De bodemdalingberekeningen in het winningsplan en de verwachte effecten zijn gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Ook moet het meetplan door Vermilion jaarlijks worden geactualiseerd en ter goedkeuring worden aangeboden aan SodM. Aanvullende controle door een andere instantie is niet nodig.
2b	012, 020, 022, 028, 030 Berekening bodemdaling en onzekerheid	Zienswijze	De bodemdaling van 7 cm is een aanname die nooit hard gemaakt kan worden. Indiërs geven aan dat de adviezen zorgen tonen over grotere effecten en nazakkingen. Volgens een andere indiener is er sprake van een toename van 6 cm, terwijl de effectbeoordeling uitgaat van 3 cm. Weer een andere indiener wil weten of het klopt dat de maximale bodemdaling 5 cm zal zijn en of deze bovenop de 1 cm komt die eerder vergund was. SodM heeft vraagtekens over de rekenmethode. De kalibratie lijkt te hebben plaatsgevonden aan het hoge scenario. Door deze keuzes lijkt de hoge verwachting eerder de midden verwachting. Er moet worden uitgegaan van het worst case-scenario. Een herberekening van TNO ontbreekt.
		Antwoord	De verwachte totale samengestelde bodemdaling, als gevolg van de gaswinning uit de Eesveen gasvelden en de gasvelden binnen het invloedsgebied van het winningsplan Eesveen, is minder dan 7 cm in het diepste punt van het invloedsgebied. Dit is de uiteindelijke bodemdaling ten gevolge van productie uit het verleden en toekomstige productie. De toekomstige nog te verwachten samengestelde bodemdaling is minder dan 4 cm in het diepste punt van het invloedsgebied. De berekeningen in het winningsplan worden gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Op basis van de adviezen van TNO-AGE en SodM wordt vastgesteld dat het aannemelijk is dat op basis van de beschikbare informatie de nog te verwachten toekomstige bodemdaling als gevolg van de gaswinning uit de velden Eesveen conform de prognose in het winningsplan verloopt. De bodemdaling wordt gemeten middels het meetplan 'Diever, LDS, Eesveen,

			Nijensleek, Vinkega, De Hoeve, Noordwolde en Weststellingwerf'. SodM beoordeelt jaarlijks of het meetplan nog voldoet gelet op de verwachte effecten van de winning.
2c	037, 041 Onvoldoende motivering	Zienswijze	Het ontwerpbesluit laat onduidelijk hoe de minister de samengestelde bodemdaling integraal weegt en mitigeert. De bodemdaling is onvoldoende onderbouwd en cumulatieve drukveranderingen zijn genegeerd. De minister erkent in brieven aan de Tweede Kamer het belang van voorzieningszekerheid, maar moet aanvragen individueel en zorgvuldig wegen, en kan deze niet "zomaar" toewijzen. Indieners stellen dat dit een hoge motiveringslat voor lokale effecten impliceert; die lat wordt hier niet gehaald. Een nadere onderbouwing, zoals in de Wanneperveen-casus (2025), is in het ontwerpbesluit Eesveen niet zichtbaar.
		Antwoord	Gaswinning is en blijft alleen mogelijk indien dit veilig en verantwoord is. In het kader van het winningsplan Eesveen wordt een zorgvuldig proces doorlopen waarbij advies wordt ingewonnen bij verschillende partijen. Het winningsplan, waaronder de verwachte bodemdaling, wordt getoetst aan artikel 36 van de Mijnbouwwet. Gaswinning uit kleine velden op land kan alleen op grond van de weigeringsgronden in de Mijnbouwwet worden afgewezen. In de beoordeling wordt het winningsplan getoetst aan deze weigeringsgronden en wordt beoordeeld of de gaswinning veilig en verantwoord plaats kan vinden.
2d	012, 017, 020, 021, 022, 023, 026, 034, 036, 038, 052 Maximale bodemdaling	Zienswijze	Indieners willen dat de maximale productie zodanig naar beneden wordt bijgesteld dat de toegestane cumulatieve bodemdaling ten hoogste 2 cm bedraagt. Ook willen indieners dat de voorwaarde wordt opgenomen dat een nieuw winningsplan zal worden ingediend als de bodemdaling meer wordt. Andere indieners stellen dat in het huidige winningsplan wordt aangegeven dat de bodemdaling maximaal 1 cm zal zijn. Nu de bodemdaling van 1 cm is bereikt, gaat de gaswinning toch door. Indieners willen weten of dit klopt en waarom de gaswinning niet stopt als de maximale bodemdaling is bereikt. Als de gegevens in een winningsplan niet kloppen, welke waarde kan daaraan dan gehecht worden? Andere indieners stellen dat hen was toegezegd dat het om enkele millimeters bodemdaling zou gaan, maar nu wordt er al gesproken over 7 cm verzakking. Indieners verzoeken om een maximale bodemdaling te verbinden aan het instemmingsbesluit. Andere indieners geven aan dat de cumulatieve bodemdaling beter moet worden onderzocht. Is in de beoordeling van de veiligheid en verantwoordelijkheid van het voorliggende plan rekening gehouden met de totale bodemdaling van alle huidige en toekomstige winningen en

			winningsplannen in de omgeving? Andere indieners verzoeken om de gaswinning direct te staken als blijkt dat de bodemdaling onregelmatig is of groter zal zijn dan 7 cm en weer kan worden hervat als de consequenties van de extra bodemdaling duidelijk zijn en door EZK is ingestemd met een aangepast winningsplan. Andere indieners geven aan dat in het verleden verleende vergunningen niet maken dat de bodemdaling die daarin vergund is als een bestaand recht mag worden beoordeeld. Reeds vergunde en toekomstige bodemdaling moeten tezamen worden beoordeeld. Wat is de voorspelde maximale bodemdaling voor alle huidige en toekomstige plannen vanuit Eesveen en de gaswinning rondom Eesveen gezamenlijk? Een andere indiener wil weten wat de bodemdaling zal zijn als al het aanwezige gas uiteindelijk is gewonnen.
		Antwoord	De verwachte totale samengestelde bodemdaling, als gevolg van de gaswinning uit de Eesveen gasvelden en de gasvelden binnen het invloedsgebied van het winningsplan Eesveen, is minder dan 7 cm in het diepste punt van het invloedsgebied. Dit is de uiteindelijke bodemdaling ten gevolge van productie uit het verleden en toekomstige productie. De toekomstige nog te verwachten samengestelde bodemdaling is minder dan 4 cm in het diepste punt van het invloedsgebied. De berekeningen in het winningsplan worden gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Op basis van de adviezen van TNO-AGE en SodM wordt vastgesteld dat het aannemelijk is dat op basis van de beschikbare informatie de nog te verwachten toekomstige bodemdaling als gevolg van de gaswinning uit de velden Eesveen conform de prognose in het winningsplan verloopt. De bodemdaling wordt gemeten middels het meetplan 'Diever, LDS, Eesveen, Nijensleek, Vinkega, De Hoeve, Noordwolde en Weststellingwerf', dat SodM jaarlijks beoordeelt aan de hand van de verwachte effecten van de winning. De verwachte effecten van bodemdaling zijn beschreven in het winningsplan en beoordeeld in het instemmingsbesluit. In algemene zin geldt dat Vermilion moet winnen conform het winningsplan. Dit geldt ook voor de bodemdaling. Mocht de bodemdaling die daadwerkelijk plaatsvindt de bodemdaling waarmee is ingestemd in het winningsplan overschrijden, dan moet Vermilion een nieuw winningsplan indienen. De aanvraag wordt dan getoetst aan de Mijnbouwwet zoals die geldt op het moment van indienen.
2e	012 Komvorming	Zienswijze	Indieners zetten vraagtekens bij de komvorming van de bodemdaling. Is dit op theorie, dus op een model gebaseerd, dat zaken veralgemeniseert of blijkt in de praktijk bodemdaling ook altijd precies symmetrisch en cirkelvormig te zijn.

			Wordt de bodemdaling niet ook bepaald door verschillen in bodem- en/of aardlagen?
		Antwoord	De bodemdaling in het winningsplan is berekend aan de hand van een model dat wordt gekalibreerd aan de hand van daadwerkelijke bodemdalingsmetingen. De praktijk heeft laten zien dat de mate en de vorm van bodemdaling door gaswinning in grote mate overeenkomt met de modellen.
2f	020, 022 Expertise TNO-AGE	Zienwijze	Indiener geeft aan dat TNO-AGE vooral een economische expertise heeft. De minister heeft wel het advies van TNO-AGE meegewogen met het accent op doelmatigheid, maar niet de milieu- en natuurtechnische gevolgen die SodM naar voren heeft gebracht. De minister heeft dit onvoldoende beargumenteerd.
			TNO-AGE is een expertisegroep van TNO Geologische Dienst Nederland die zich toespitst op wetenschappelijk inzicht en advies over verantwoord en efficiënt gebruik van de diepe ondergrond. Tevens wil ik benadrukken dat alle adviezen worden meegewogen aan de hand van het toetsingskader in de Mijnbouwwet.
2g	037 Openbaarmaking meetdata	Zienswijze	Indieners verzoeken om een voorschrift op te nemen voor periodieke openbaarmaking van meetdata.
		Antwoord	De meetgegevens van bodemdalingsmetingen zijn beschikbaar op NLOG.nl.
2h	022 Meetpunt	Zienswijze	Indiener vraagt welk nummer het peilpunt bij zijn woning heeft, of het wordt gebruikt, wat de resultaten zijn en of die kunnen worden ingezien. Worden deze resultaten ook meegenomen bij de voorspelling van toekomstige bodemdaling? Als de wijk groeit, worden dan ook meer woningen van een meetpunt voorzien?
		Antwoord	De meetgegevens van bodemdalingsmetingen zijn beschikbaar op NLOG.nl. Hier kunnen ook de meetgegevens van individuele meetpunten ingezien worden. Het nummer van het meetpunt bij een woning kan worden nagevraagd bij Vermilion. De verwachte bodemdaling wordt onder andere berekend aan de hand van de bodemdaling die daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Het meetplan moet aan wettelijke vereisten voldoen en wordt jaarlijks voorgelegd aan SodM. SodM controleert onder andere of de hoeveelheid meetpunten nog toereikend is.
2i	032 Zoutkruip	Zienswijze	Indiener stelt dat de combinatie van meerlagige winning en zoutkruip de onzekerheid zo groot maakt dat betrouwbare voorspellingen over de daadwerkelijke bodemdaling feitelijk niet kunnen worden gedaan.

		Antwoord	De bodemdaling wordt zowel per bodemlaag als in zijn geheel beschouwd en nagerekend door TNO-AGE. Zoutkruip ontstaat bij zoutwinning; dat is hier niet aan de orde.
2j	032 Schoonebeek	Zienswijze	Indiener stelt dat er een manier bestaat om gas te winnen waarbij bodembeweging wordt voorkomen, welke nu in Schoonebeek wordt toegepast. Indiener pleit ervoor dat deze manier verplicht wordt gesteld voor Vermilion, indien wordt ingestemd met het winningsplan.
		Antwoord	Waterinjectie zoals wordt gedaan bij Schoonebeek is geen methode om bodembeweging te voorkomen en is niet aan de orde in het winningsplan Eesveen. De verwachte bodemdaling en bijbehorende effecten zijn beoordeeld in het instemmingsbesluit en geven geen aanleiding om instemming met het winningsplan te weigeren.
2k	034 Ijk-knop	Zienswijze	Indiener ziet de bodem zakken in de tuin en de bestrating langs het huis. Indiener heeft al ruim 12 jaar een koperen ijk-knop op het huis en heeft al diverse malen een verzoek ingediend per mail en diverse telefoontjes gepleegd aan Vermilion en aan Antea. Tot nu toe heeft indiener nog nooit een antwoord ontvangen, terwijl men verplicht is om de 5 jaar te meten.
		Antwoord	De meetgegevens van bodemdalingsmetingen zijn beschikbaar op NLOG.nl. Hier kunt u ook de meetgegevens van individuele meetpunten inzien.
2l	038 Lagen boven en naast elkaar	Zienswijze	In het winningsplan wordt uitgegaan van een maximale bodemdaling van 7 cm. Hierbij is alleen rekening gehouden met de compactie per bodemlaag waaruit gas gewonnen wordt. Nu liggen een aantal van deze lagen boven elkaar. De bodemlagen worden door breuken van elkaar gescheiden. Er wordt geen rekening gehouden met een cumulatieve daling. De gemeente Steenwijkerland vindt dat dit moet worden nagezocht en toegelicht.
		Antwoord	De bodemdaling wordt in zijn geheel beschouwd en nagerekend door TNO-AGE. Wanneer er wordt gewonnen uit verschillende lagen die verticaal boven elkaar liggen, wordt de verwachte compactie van al deze lagen gezamenlijk gezien om tot een totale verwachte bodemdaling te komen. Ook bodemdaling als gevolg van gaswinning uit omliggende velden is meegenomen in de berekening. Hiermee is de bodemdaling van verschillende lagen boven en naast elkaar dus ook cumulatief berekend.
2m	043 Significantie bodemdaling	Zienswijze	Indieners stellen dat bodemdaling verschillende oorzaken kan hebben, waarvan één gaswinning is. Het is aannemelijk dat de verschillende oorzaken elkaar beïnvloeden. Bij welke bodemdaling ten gevolge van gaswinning wordt dat

			significant? De 5,2 cm wordt kennelijk niet significant bevonden. Is het 10, 14 of 20 cm?
		Antwoord	Naar aanleiding van de verwachte bodemdaling door gaswinning worden in het winningsplan de verwachte effecten naar aanleiding van de bodemdaling beschreven. De verwachte effecten door een bepaalde hoeveelheid bodemdaling verschillen per winningsplan en worden per winningsplan beoordeeld. Het is daarom niet mogelijk om hier in algemene zin een vaste waarde aan te koppelen. Wel is de verwachte bodemdaling naar aanleiding van de gaswinning zoals beschreven in winningsplan Eesveen beoordeeld in het instemmingsbesluit. Ook benadruk ik dat gaswinning alleen mogelijk is en blijft indien dit veilig en verantwoord kan plaatsvinden.
2n	017, 045 Overschrijding bodemdaling	Zienswijze	Indiener geeft aan dat uit het opgenomen voorschrift vooralsnog geen verplichting tot het staken van de activiteiten leidt of het nemen van maatregelen indien hierin knelpunten uit naar voren komen. Wat de vervolgactie bijvoorbeeld is wanneer de verwachte bodemdaling groter dan 7 cm is, is hiermee onduidelijk en geeft omwonenden geen vertrouwen in een adequate en tijdige aanpak. Andere indieners geven aan dat niet is gemotiveerd waarom het advies van SodM niet is overgenomen om de maximale bodemdaling voor te schrijven. Indieners vinden dit zorgelijk. Hiermee heeft de minister onvoldoende voldaan aan het voorzorgbeginsel dat moet worden uitgegaan van de 'worst case'.
		Antwoord	Op grond van artikel 34 van de Mijnbouwwet moet Vermilion winnen conform het winningsplan waarmee is ingestemd. Dit geldt ook voor de bodemdaling. De bodemdaling wordt gemonitord volgens het meetplan. Wanneer Vermilion wil of moet afwijken van het winningsplan, dan moet Vermilion een actualisatie van het winningsplan indienen.
2o	056 Opschortingsvoorwaarde	Zienswijze	Het ontwerpbesluit kent thans slechts een plicht tot actualisatie achteraf, zonder directe stop- of opschortingsmechanismen. Dit acht indiener onvoldoende en risicovol vanuit het oogpunt van waterveiligheid en waterhuishouding. Indiener verzoekt om een stop- of opschortingsvoorwaarde op te nemen met heldere drempelwaarden. Indien er versnelling van bodemdaling optreedt buiten de modelbandbreedte of overschrijding van waterstaatkundige systeemgrenzen, wordt de winning opgeschort, volgt nader onderzoek en worden mitigerende maatregelen genomen voordat hervatting plaatsvindt.

		Antwoord	De bodemdaling wordt gemonitord volgens het meetplan. De metingen worden gedeeld met en beoordeeld door SodM. Op grond van artikel 34 van de Mijnbouwwet moet Vermilion winnen conform het winningsplan waarmee is ingestemd. Dit geldt ook voor de bodemdaling. Wanneer Vermilion wil of moet afwijken van het winningsplan, dan moet Vermilion een actualisatie van het winningsplan indienen.
2p	017, 020, 022, 038, 056 Hilgert en VDW	Zienswijze	Indieners stellen dat ook rekening moet worden gehouden met verdere uitbreidingen bij Hilgert en VDW en de onderlinge beïnvloeding. Indieners verzoeken om de cumulatieve effecten van omliggende velden, inclusief VDW-A en VDW-B, mee te nemen in een aanvulling op dit besluit of het lopende MER-traject met expliciete koppeling aan dit winningsplan. Hoewel formeel nog geen winningsplan voor VDW-A en VDW-B in behandeling is, zijn de effecten van overlappende bodemdalingskommen fysiek en hydrologisch reeds relevant en kunnen deze niet los van elkaar worden beoordeeld. Aangezien er voor Eesveen een (ontwerp)plan ligt, moet het MER voor VDW rekening houden met Eesveen, en vice versa, om onderschatting van regionale effecten te voorkomen. Het uitstellen van cumulatieve beoordeling leidt tot een structurele onderschatting van regionale effecten en staat haaks op het voorzorgsbeginsel.
		Antwoord	Het winningsplan wordt getoetst aan de Mijnbouwwet. Nog niet ingediende winningsplannen maken geen onderdeel uit van dit juridische kader. Ook het MER-traject is geen onderdeel van de beoordeling van een winningsplan onder de Mijnbouwwet, maar van de Omgevingswet. Ik begrijp de zorg dat de effecten van VDW-A, VDW-B en Eesveen niet los van elkaar gezien moeten worden. Voor zover de gaswinning Eesveen binnen het invloedgebied van VDW-A en VDW-B zal liggen, zullen de cumulatieve effecten daarvan wel moeten worden meegenomen in een winningsplan voor VDW-A en VDW-B en worden beoordeeld.
2q	056 Tijdslijn bodemdaling	Zienswijze	Indiener verzoekt om in het besluit een concrete tijdslijn te geven voor de eerste merkbare daling na start van gaswinning (in relatie tot einddruk/compactie), inclusief detectiegrens, meetfrequentie, en rapportagemomenten. Het ontwerpbesluit blijft nu algemeen (totalen, maxima ≤ 7 cm) zonder operationele tijdslijn. Voor effectief waterbeheer is een concrete tijdslijn voor detectie, beoordeling en rapportage van bodemdaling essentieel.
		Antwoord	De resultaten van de bodemdalingsmetingen zijn beschikbaar via NLOG.nl. Ook het meetplan, dat jaarlijks wordt voorgelegd aan SodM, is beschikbaar via NLOG.nl. Het winningsplan Eesveen bevat, naast de maximale verwachte

			bodemdaling, ook kaarten waarop te zien is hoeveel bodemdaling er tot nu toe heeft plaatsgevonden en hoeveel nog wordt verwacht tot eind 2065. Daarnaast bevat het winningsplan een grafiek van de bodemdalingsmetingen die zijn gedaan bij een peilmerk, waarin ook de verwachte bodemdaling over de tijd ter hoogte van dit peilmerk is aangegeven.
2r	056 Tussenevaluaties bodemdaling	Zienswijze	Indiener verzoekt expliciet vast te leggen dat jaarlijkse tussenevaluaties verplicht worden uitgevoerd, waarbij meetresultaten van bodemdaling en grondwaterstanden systematisch en transparant worden getoetst aan de modelvoorspellingen, inclusief onzekerheidsbandbreedtes. Het besluit verwijst naar het bestaande meetplan, maar neemt het voorstel voor jaarlijkse tussenevaluaties niet over. Toezicht door SodM is waardevol, maar niet toereikend voor het borgen van regionale waterbeheerbelangen; structurele betrokkenheid van het waterschap bij deze evaluaties is noodzakelijk om tijdig bestuurlijk en operationeel te kunnen handelen en tijdig en adequaat te kunnen ingrijpen bij afwijkingen. Het verzoek van het waterschap is om in het besluit de meetcyclus vast te leggen en dat bij trendbreuken de waterpasmetering wordt vervroegd. Leg daarbij ook vast dat nauwkeurigheidswaterpassingen worden uitgevoerd conform NEN-normering, met kwaliteitsborging. Zorg voor open datatoegang voor het waterschap.
		Antwoord	Het meetplan waarin de door het waterschap bedoelde meetcyclus is vastgelegd, wordt ingediend bij SodM, die het plan ook goedkeurt. Deze bevoegdheid is door de minister gemandateerd aan SodM. Aanpassingen van het meetplan zouden via die route aangekaart kunnen worden. Aanpassingen van het meetplan horen niet thuis in het instemmingsbesluit. Op basis van artikel 31 van het Mijnbouwbesluit overlegt de uitvoerder de resultaten en een analyse daarvan aan SodM. De meetdata worden openbaar gemaakt op de website NLOG.nl (Dashboard bodembewegingsmetingen). Ik ben bereid om samen met het waterschap te bezien hoe we de informatievoorziening op NLOG.nl verder kunnen verbeteren.
2s	045 Resultaten boringen	Zienswijze	Indiener vindt het positief dat er binnen zes maanden na het bereiken van de einddiepte van de boringen een actueel overzicht van de jaarlijks te verwachten productie en de effecten van bodemdaling en bodemtrilling ten opzichte van het winningsplan Eesveen gegeven dient te worden. Dit moet worden gerapporteerd aan het ministerie van Klimaat en Groene Groei. Indiener verzoekt om dit rechtstreeks met de betrokken adviseurs te delen. Ook ziet indiener graag onderzoek voorafgaand aan de boringen, en niet

			naderhand. Binnen zes maanden na het bereiken van de einddiepte is te laat in het proces. De gevolgen van deze voorgenomen uitbreiding zouden vooraf afgestemd moeten worden met bijvoorbeeld het waterschap. Voorspellingen over bodemdaling komen soms niet uit, zoals bijvoorbeeld bij de winning in Vinkega, maar dan is het feitelijk al te laat. Door de maximale toegestane bodemdaling bij gaswinning op te rekken wordt de marge telkens groter.
		Antwoord	Waterschappen worden om advies gevraagd bij winningsplannen, zo ook bij Eesveen. De gegevens en data die worden opgehaald met de boring moeten worden geanalyseerd en daar is voldoende tijd voor nodig. Zes maanden is een redelijke termijn om dat te kunnen doen. Vooraf is juist niet zinvol omdat er nog gegevens worden verkregen met de boring.
		Conclusie	Bovenstaande onderdelen van de zienswijzen geven geen aanleiding om het ontwerp-instemmingsbesluit met het winningsplan voor de gaswinning Eesveen te wijzigen.
3			<i>Bodemtrilling</i>
3a	012 Meetinstallaties	Zienswijze	Er zijn enkele meetinstallaties in het gebied die bevingen registreren. Wat is de minimale kracht van een beving die wordt geregistreerd? Als er geen beving wordt gedetecteerd kan het dan toch zijn dat er een beving heeft plaatsgevonden die te klein was om waargenomen te worden door de afstelling van de meetapparatuur?
		Antwoord	Bodemtrillingen worden gemonitord met het seismisch meetnetwerk van de KNMI. Omdat op meerdere plekken wordt gemeten, kan het KNMI in de buurt van Eesveen trillingen goed meten vanaf een magnitude van 1,0 op de schaal van Richter. Dat zijn hele kleine trillingen die niet voelbaar zijn en geen schade kunnen veroorzaken.
3b	012, 017, 020, 022 Afvalwaterinjectie	Zienswijze	Indiener wijst erop dat SodM heeft geadviseerd dat geen analyse is uitgevoerd naar de mogelijke grotere trillingen door onderlinge beïnvloeding. Indieners vinden dit bezwaarlijk, onder meer omdat er in Nijensleek afvalwater wordt geïnjecteerd. Aardgasonttrekking is een opwaartse beweging en de injectie van afvalwater in Nijensleek een neerwaartse. Hoe verhouden beide bewegingen zich tot elkaar en tot bodembeweging? Het risico dat zich wederom een beving kan voordoen is aantoonbaar aanwezig en daarom is het niet verantwoord om - zoals destijds na de beving nabij De Hoeve - pas dan onderzoek te gaan doen naar de oorzaak van de beving zonder een herberekening uit te voeren naar

			het werkelijke bevingsrisico. Kan de minister garanderen dat er geen bevingen gaan plaatsvinden als gevolg van bodemwaterinjectie?
		Antwoord	De gaswinning uit de Eesveen-velden en de afvalwaterinjectie in Nijensleek vinden plaats in verschillende gasvelden. De velden staan niet met elkaar in contact, waardoor deze processen elkaar niet beïnvloeden.
3c	012, 018, 019 Geen bodembeweging	Zienswijze	Indieners vragen zich af hoe er zo met zekerheid gezegd kan worden dat er geen sprake zal zijn van trillingen en bodemdaling? Andere indieners verwijzen naar de beving bij De Hoeve, waardoor het gevoel van veiligheid zeer verminderd is. Kan de minister garanderen dat er geen bevingen zullen plaatsvinden als gevolg van gaswinning?
		Antwoord	Er zijn geen historische bodemtrillingen toegewezen aan de gasvelden Eesveen en Eesveen 2. Uit de gegevens en berekeningen in het winningsplan blijkt dat de gasvelden Eesveen zich bevinden in de laagste risicocategorie. Dit is gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Het kan echter nooit volledig worden uitgesloten dat er toch een bodemtrilling zal plaatsvinden. Wel is zeker dat er bodemdaling plaatsvindt. De verwachte totale samengestelde bodemdaling is minder dan 7 cm. Hiervan wordt verwacht dat minder dan 4 cm nog zal ontstaan in de toekomst.
3d	018, 019 Leegte na gaswinning	Zienswijze	Indieners vragen zich af wat de gevolgen zijn van de leegte die ontstaat na winning van het gas. Wat gaat dit doen met verschuiving van lagen?
		Antwoord	Door de gaswinning daalt de druk in het gesteente waaruit wordt gewonnen. In het winningsplan en het bijbehorende besluit wordt beoordeeld of er wordt verwacht dat dat leidt tot mogelijke bodemtrillingen. Uit de berekeningen blijkt dat de Eesveen gasvelden in de laagste seismisch-risicocategorie vallen. Hoewel nooit volledig kan worden uitgesloten dat er toch een bodemtrilling zal plaatsvinden, wordt verwacht dat de schade die zou kunnen ontstaan door een eventuele bodemtrilling als gevolg van de gaswinning uit de Eesveen velden in het meest ongunstige geval lichte, niet-constructieve schade zou zijn. Wel is zeker dat er bodemdaling plaatsvindt. De verwachte totale samengestelde bodemdaling is minder dan 7 cm. Hiervan wordt verwacht dat minder dan 4 cm nog zal ontstaan in de toekomst.
3e	017, 020, 022, 024, 043 Cumulatie omgeving	Zienswijze	Indieners geven aan dat cruciale cumulatieve analyses ontbreken en dat de onzekerheden groot zijn. Blind vertrouwen op de adviezen, zonder onafhankelijke en volledige toetsing kan leiden tot onderschatting van de werkelijke gevaren. De minister kan niet volstaan met verwijzing naar de adviezen maar moet eisen dat lacunes worden aangevuld. Een kwantitatieve

			analyse van cumulatieve bodemtrilling en bodemdaling in het gehele winningsgebied ontbreekt. Er kan dus niet worden gesteld dat de gaswinning binnen de laagste risicocategorie valt. Er moet een analyse komen van de mogelijk grotere bodemtrilling door onderlinge beïnvloeding van velden naast elkaar zoals VDW, Hilgert en Nijensleek, maar ook boven elkaar. Er moet met cijfers onderbouwd worden dat dit niet leidt tot een indeling in een hogere risicocategorie. Een andere indiener stelt dat recente aardbevingen in het Slochterenveld laten zien dat rekenmodellen hun beperkingen hebben.
		Antwoord	De gegevens en berekeningen van bodemtrilling en bodemdaling in het winningsplan zijn gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. De cumulatieve bodemdaling van alle gasvelden binnen het invloedgebied van winningsplan Eesveen is meegenomen in deze berekening. Voor bodemtrilling verwacht SodM niet dat een cumulatieve analyse van de naast en boven elkaar gelegen velden zou leiden tot indeling in een andere risicocategorie. Een gedetailleerde analyse hiervan wordt nu dus niet verwacht van Vermilion. Ik benadruk dat de ervaringen met het Groningenveld, dat in risico-categorie III valt, niet kunnen worden vergeleken met de gaswinning Eesveen, dat in de laagste seismische risicocategorie valt.
3f	025, 028, 030, 033 Oude productievolumes	Zienswijze	De effectanalyses zijn gebaseerd op eerdere productievolumes. Indieners willen een nieuwe beoordeling met een nieuwe geactualiseerde risicoanalyse, op basis van de volledige toekomstige schaal en cumulatieve effecten, waaruit blijkt dat geen verhoogd risico bestaat op bodemtrilling en schade daardoor.
		Antwoord	De nieuw aangevraagde productievolumes zijn meegenomen in de berekeningen en verwachte effecten in het winningsplan Eesveen. Het winningsplan is daarom beoordeeld op basis van de berekeningen en effecten naar aanleiding van de nieuwe productievolumes.
3g	012 Modellen	Zienswijze	Op welke modellen en berekeningen is de kans op bevingen gebaseerd? Wordt in de berekeningsmodellen er ook rekening mee gehouden dat de gasvelden hier minder diep onder het aardoppervlak liggen dan het Groninger veld? Wij gaan ervanuit dat een beving die minder diep ontstaat aan de oppervlakte meer impact zal hebben. Klopt dat en is daar in uw berekeningen rekening mee gehouden?
		Antwoord	De seismische risico's zijn in kaart gebracht met een methode die door SodM is ontwikkeld. Hierbij worden onder andere de karakteristieken van het gasveld (zoals de diepte t.o.v. de oppervlakte) en de onder- en bovengrond

			meegewogen. Het seismische risico is daarom berekend aan de hand van parameters die horen bij de gasvelden Eesveen (zie bijlage B winningsplan).
3h	037 SodM-standaarden	Zienswijze	Het ontwerpbesluit moet aantonen dat de seismische risicoanalyse en het monitoringsregime zijn geactualiseerd conform de actuele SodM-leidraden en regionale seismiek. De Afdeling bestuursrechtspraak heeft in Westerveld (ECLI:NL:RVS:2022:244) benadrukt dat bij instemming voorschriften en motivering fijnmazig moeten aansluiten op het geactualiseerde risicoprofiel. Deze zaken ontbreken volgens indieners. Indieners verzoeken om specifieke voorschriften op te nemen voor SRA-actualisatie, lokale microseismische monitoring, en een beheersplan met grenswaarden voor seismische dichtheid en interventie-acties, geijkt aan SodM-standaarden.
		Antwoord	Bij het winningsplan is een seismisch risicoanalyse gevoegd die is uitgevoerd conform de daarvoor geldende richtlijnen. Deze risicoanalyse is gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Uit die analyse volgt dat alle velden geclassificeerd zijn in de laagste risicocategorie. Gelet daarop zijn de bestaande monitorings- en preventiemaatregelen passend bij de seismisch risicoanalyse van winningsplan Eesveen.
3i	020, 022 Gewijzigd winningsplan na boring	Zienswijze	Indieners vinden het te vrijblijvend dat Vermilion na de boring een gewijzigd winningsplan kan maken. Temeer omdat het bevingsrisico aanwezig is. Indieners geven aan dat tegen de tijd dat het onderzoek naar de oorzaak van een beving is afgerond, de termijn is verstreken voor gedupeerden om een schadeclaim in te dienen.
		Antwoord	Wanneer Vermilion wil of moet afwijken van het winningsplan, dan moet Vermilion een actualisatie van het winningsplan indienen. Een geactualiseerd winningsplan wordt dan opnieuw getoetst aan de Mijnbouwwet zoals die geldt op het moment dat de aanvraag wordt ingediend. Als omwonenden schade ondervinden, dan kunnen zij dat melden bij de Commissie Mijnbouwschade. Het indienen van de melding kan al worden gedaan zodra de beving heeft plaatsgevonden. Dit dient te gebeuren binnen 12 maanden na de beving, zodat het verband tussen de beving en de schade kan worden onderzocht. De commissie doet onderzoek en geeft onafhankelijk en deskundig advies, bijvoorbeeld over hoe groot de schade is en of dit komt door mijnbouw. Het mijnbouwbedrijf volgt het advies en vergoedt de schade.
3j	038 Staking gaswinning	Zienswijze	De gemeente Steenwijkerland vindt het noodzakelijk dat in het instemmingsbesluit de voorwaarde wordt opgenomen dat de gaswinning

			onmiddellijk wordt gestaakt als op enig moment blijkt dat er een bodemtrilling heeft plaatsgevonden. De gaswinning kan dan alleen worden hervat na een positief advies van het SodM.
		Antwoord	Op basis van de uitgevoerde seismisch-risicoanalyse zijn de gasvelden uit het winningsplan Eesveen in de laagste risicocategorie te kwalificeren. Het meten van bodemtrillingen met het bestaande KNMI-meetnetwerk is daarbij passend. Indien in de gasvelden uit het winningsplan Eesveen een beving plaatsvindt als gevolg van de gaswinning, zal deze worden onderzocht. Aan de hand daarvan wordt gekeken of nadere maatregelen nodig zijn. Daarom is de geadviseerde voorwaarde om de gaswinning onmiddellijk te staken in het geval van een bodemtrilling niet nodig en niet in lijn met de hiervoor geschetste werkwijze.
3k	038, 58 Kans op beven door verticale en laterale stapeling	Zienswijze	Indieners missen inhoudelijke onderbouwing waarom het onwaarschijnlijk is dat het seismisch risico verandert als de lagen van elkaar gescheiden zijn door ondoorlaatbare lagen. Naast de verticale effecten vragen indieners zich af hoe het zit met cumulatie van laterale effecten van de naast elkaar liggende velden en of dit tot een andere risico-inschatting kan leiden. Indieners verzoeken om een kwantitatieve analyse van cumulatieve bodemtrilling uit te laten voeren, SodM deze te laten beoordelen, de besluitvorming hierop te actualiseren en het gebied te informeren over de uitkomsten.
		Antwoord	SodM verwacht op basis van de scores in de risico-matrix niet dat een analyse van cumulatie zou hebben geleid tot indeling in een andere risicocategorie. De scores in de risico-matrix zijn het resultaat van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens en zijn daarmee ook kwantitatief van aard. Een dusdanige toename van de scores in de risico-matrix dat dit tot een hogere risicoclassificering zou leiden, wordt onwaarschijnlijk geacht. Het is daarom niet nodig om aanvullend onderzoek te doen naar cumulatieve verticale en laterale effecten op het risico op bodemtrilling.
		Conclusie	Bovenstaande onderdelen van de zienswijzen geven geen aanleiding om het ontwerp-instemmingsbesluit met het winningsplan voor de gaswinning Eesveen te wijzigen.

4			<i>Schade door bodembeweging en veiligheid voor omwonenden</i>
4a	012, 016, 026, 027, 030, 047 Schade woningen	Zienswijze	Er is meer risico op schade door bodemdaling. Indieners zijn bang voor schade aan de fundering en de muren van hun woningen door bodemdaling. Een indiener wil dat er uitgebreid en gedegen onderzoek wordt gedaan naar bodemdaling door gaswinning en schade. De potentiële gevolgen zijn onvoldoende onderzocht. Indieners vragen zich af of de invloed op waterhuishouding door bodemdaling het risico op schade vergroot (bijvoorbeeld waterschade of funderingsschade)? Hoe toont indiener aan dat de schade het gevolg is van gaswinning? Bij wie en op welke manier kan de schade worden verhaald?
		Antwoord	Bodemdaling door gaswinning in de diepe ondergrond veroorzaakt geen schade aan gebouwen. De bodemdaling gaat heel gelijkmatig over meerdere kilometers doorsnee. Verdroging kan wel een zeer lokaal effect hebben in de ondiepe bovengrond en daardoor schade veroorzaken aan funderingen. Deze problematiek is landelijk bekend en er is een stichting actief op dit gebied. Op de site van deze stichting staat veel informatie over funderingsproblematiek: Nationaal loket funderingsproblematiek – Kennis Centrum Aanpak Funderingsproblematiek .
4b	032 Modellering komt niet overeen met werkelijkheid	Zienswijze	De modelleringen worden gepresenteerd als 'beperkt', maar recente ervaringen in andere gaswinningsgebieden tonen aan dat kleine voorspelde dalingen toch aanzienlijke schade kunnen veroorzaken en dat de vooraf voorspelde dalingen vaak niet overeenkwamen met de werkelijkheid.
		Antwoord	De bodemdaling door de gaswinning veroorzaakt geen schade aan gebouwen omdat dit heel gelijkmatig tot stand komt en geen onregelmatige verzakkingen veroorzaakt aan de oppervlakte. Mocht de bodemdaling groter worden dan in het winningsplan is berekend, dan zal een nieuw winningsplan ingediend moeten worden, waarop opnieuw instemming nodig is om door te mogen gaan met de winning.
4c	007 Keileem	Zienswijze	Indiener stelt dat de verwachte bodemdaling onaanvaardbaar is. Door de aanwezigheid van keileem in de bovenste tien meter van de grond kan zetting in de diepere lagen risicovol zijn en leiden tot schade aan de woning. Het discontinue zettingsgedrag van keileem laat zich niet modelleren. Bij daling van de ondergrond veranderen ook de waterspanningen in de bovengrond waar zich het keileem bevindt. Door die verandering kan het keileem in combinatie met trillingen bij een aardbeving door de voorgenomen extra gaswinning zeer plotseling zijn sterkte verliezen. En kan schoksgewijs de grond onder de fundering wegzakken waardoor scheurvorming in de wanden van de woning te verwachten is. Indiener verzoekt om aan te tonen dat het zettings- cq. vervormingsgedrag van het keileem in de bovengrond niet leidt tot onaanvaardbare schade aan de woning.

		Antwoord	De gesteentelaag waaruit het gas wordt gewonnen zal zeer gelijkmatig en geleidelijk iets compacter worden. Dit proces in de diepe ondergrond heeft geen effect op de samenstelling van de ondiepe bovengrond waarin de fundering van gebouwen zich bevindt. Alle lagen boven de gashoudende gesteentelaag dalen gelijkmatig mee en dit leidt niet tot onregelmatige zettingen in de ondiepe bovengrond. Schade aan funderingen kan juist optreden door verdroging van de bovengrond, die meer onregelmatig van aard is. Deze problematiek is landelijk bekend en er is een stichting actief op dit gebied. Op de site van deze stichting staat veel informatie over funderingsproblematiek: Nationaal loket funderingsproblematiek – Kennis Centrum Aanpak Funderingsproblematiek .
4d	010, 023 Cumulatieve effecten, liquid loading en zoutkruip	Zienswijze	Indieners stellen dat er onvoldoende onderzoek is gedaan naar de onderlinge invloed van de verschillende kleine gasvelden in de regio. Het winningsplan beschrijft enkel het cumulatieve effect van bodemdaling. Voor overige effecten behandelt het de velden geïsoleerd, terwijl juist samenloop van activiteiten een groter risico vormt voor schade aan omgeving en infrastructuur. Bodembeweging (beving en bodemdaling) wordt mede veroorzaakt door liquid loading in combinatie met zoutkruip tijdens de gaswinning. Dit proces kan leiden tot extra bodemdaling en ondergrondse instabiliteit. Indieners stellen dat het winningsplan geen afdoende analyse toont van deze risico's. Indieners geven aan dat zoutkruip kan ontstaan bij gaswinning uit andere lagen dan de Slochterenlaag. De traditionele bodemdaling geldt mogelijk niet voor gaswinning in andere bodemlagen. Het zout wordt samengedrukt en kruipt naar uitgeholde cavernes om de druk te herstellen. De spanning kan leiden tot aardbevingen. Door ongecontroleerde zoutkruip kunnen breuken en lekkages ontstaan en verontreiniging van grondwater.
		Antwoord	De gesteentelaag waaruit het gas wordt gewonnen wordt afgedekt door een honderden meters dikke zoutlaag, die ondoordringbaar is. In de buurt van Eesveen is geen sprake van zoutwinning. Zodoende zijn er in de zoutlaag in de diepe ondergrond geen cavernes (holtes) aanwezig. Zoutkruip ontstaat bij zoutwinning, niet bij gaswinning. Bij gaswinning ontstaan ook geen holtes zoals bij zoutwinning. Liquid loading is een term voor het vollopen van de gasput met water. Dit kan gebeuren omdat de gashoudende gesteentelaag bij lage druk in de ondergrond ook water bevat. Dit heeft geen effect op bodemdaling of bodemtrilling.
4e	012, 018, 019 Lichte trillingen	Zienswijze	Indieners vragen zich af wat veel lichtere trillingen, die niet waarneembaar zijn, kunnen doen met de staat van de gebouwen en bijvoorbeeld de mestopslag?
		Antwoord	Bodemtrillingen worden gemonitord met het seismisch meetnetwerk van het KNMI. Omdat op meerdere plekken wordt gemeten, kan het KNMI in de buurt van Eesveen trillingen goed meten vanaf een magnitude van 1,0 op de schaal van Richter. Dat zijn hele kleine trillingen die niet voelbaar zijn en geen schade kunnen veroorzaken. Nog kleinere trillingen

			veroorzaken ook geen schade, ook niet als dit er veel zijn. Alle gasvelden in Eesveen zijn echter geen bevende velden, ze hebben dus nog nooit gebeefd. Het is niet aannemelijk dat er veel hele kleine trillingen plaatsvinden.
4f	045 Duidelijkheid schade en cumulatieve effecten	Zienswijze	Indiener stelt dat niet duidelijk is wanneer de grens wordt bereikt wanneer er wel sprake is van schade en/of overlast door bodemdaling of bodemtrilling. In combinatie met het ontbreken van een toekomstbeeld van de nog komende winningsplannen en de relatie tot huidige mijnbouwactiviteiten in de omgeving (gaswinning, maar ook waterinjectie) leidt dit tot onduidelijkheid voor de omgeving. Indiener wil er nogmaals op aandringen om het mijnbouwbedrijf een onderzoek uit te laten voeren naar mogelijke cumulatieve effecten van mijnbouwactiviteiten in de regio. Hierbij wijst de gemeente op de opmerking die de commissie MER heeft gemaakt inzake advisering rondom VDW.
		Antwoord	Ik benadruk dat alle velden in Eesveen voor bodemtrilling in de laagste risicocategorie I zitten. De bodemdaling is cumulatief berekend op minder dan 7 cm. De mogelijke effecten als gevolg van bodembeweging worden beoordeeld in het winningsplan. Of er effecten worden verwacht, hangt niet alleen af van het de verwachte bodembeweging, maar ook van omgevingsfactoren en andere aspecten die verschillen per winningsplan. Er wordt geen schade of overlast verwacht als gevolg van bodembeweging als gevolg van de gaswinning uit de gasvelden Eesveen. Nader onderzoek is niet nodig. Schade kan gemeld worden bij de Commissie Mijnbouwschade. De commissie laat de oorzaak van de schade onderzoeken. Wanneer de schade is veroorzaakt door gaswinning, is Vermilion verplicht de schade te vergoeden.
4g	013, 027 Oude woningen		Indieners zijn bang voor schade aan de oude woningen en boerderijen die veelal gebouwd zijn op zandgrond en zonder fundering. Nabij gaat geboord worden.
		Antwoord	Voor boringen moet eerst een omgevingsvergunning worden verleend op grond van de Omgevingswet. De mogelijke gevolgen en risico's worden zorgvuldig beoordeeld onder de Omgevingswet. In algemene zin kan ik aangeven dat er geen gevallen bekend zijn van schade veroorzaakt door een boring of de bijbehorende bovengrondse werkzaamheden. De ondergrondse activiteit is opgenomen in het winningsplan en de mogelijke risico's en effecten daarvan zijn beoordeeld en gecontroleerd door deskundigen. Uit deze beoordeling blijkt dat de kans op schade aan woningen door bodemdaling of trillingen als gevolg van de ondergrondse activiteit zeer klein is. Daarbij is ook rekening gehouden met de eigenschappen van de bovenste grondlagen, waaronder de sterkte en draagkracht van de bodem. Hoewel de risico's naar verwachting beperkt zijn, neem ik signalen en zorgen van bewoners serieus en worden mogelijke effecten zorgvuldig gemonitord en beoordeeld.

			Ik benadruk dat in een winningsplan de gaswinning in de diepe ondergrond en de gevolgen die dit bovengronds kan hebben centraal staan. De boring en de activiteiten bovengronds worden beoordeeld in een omgevingsvergunning.
4h	012, 021, 030, 032, 036, 043, 053 Waardedaling	Zienswijze	Indieners maken zich zorgen over onherstelbare gevolgen aan de woning. Door schade aan de woning, maar ook als er geen schade is, kan waardevermindering van de woning optreden. Ook kan het leiden tot langere verkooptijden en slechtere onderhandelingsposities voor bewoners. Andere indiener stelt dat woning en bedrijfsgebouwen door dit instemmingsbesluit al in waarde zijn gedaald. Hier moet een compensatieregeling voor komen. Indiener wijst op de uitspraak van de rechtbank Noord-Nederland van 2 September 2015 - ECLI:NL:RBNNE:2015:4185 - waarin de huiseigenaren in het aardbevingsgebied van Groningen aanspraak konden maken op een compensatie voor de waardevermindering als gevolg van de aardbevingen, ongeacht of fysieke schade aan de onroerende zaken was ontstaan. Indiener ziet graag dat een dergelijke compensatieregeling in het besluit is gewaarborgd, ook voor waardedaling die al heeft plaatsgevonden door het voornemen van gaswinning in plaats van het plaatsvinden van bevingen.
		Antwoord	De situatie die vanuit het Groningenveld is ontstaan als gevolg van de gaswinning, is niet te vergelijken met de gaswinning uit de kleine velden. De kans op schade door een beving in de kleine velden is vele malen kleiner. In de seismische risico-analyse (SRA) die bij het winningsplan is gevoegd, is het seismisch risico berekend voor de Eesveen gasvelden. Daaruit blijkt dat de kans op schade klein is. Ik benadruk dat waardedaling van woningen en andere gebouwen als gevolg van de gaswinning Eesveen onwaarschijnlijk is, omdat geen schadeveroorzakende bevingen worden verwacht.
4i	010 Schade door verdroging percelen	Zienswijze	Het risico op verdroging en daling van de waterbergingscapaciteit als gevolg van gaswinning baart indieners zorgen. Nog afgezien van de effecten op de natuur, heeft daling van grondwaterstanden een direct effect op de grasopbrengst van hun percelen. Verminderde opbrengst betekent een lagere bedrijfswinst en daarmee een aantasting van de economische bedrijfsvoering.
		Antwoord	Bodemdaling heeft als direct gevolg dat het waterpeil relatief iets hoger komt te staan ten opzichte van het maaiveld. Het maaiveld daalt iets terwijl het waterpeil ongeveer hetzelfde blijft. Als het waterschap het waterpeil niet mee laat zakken, is er eerder sprake van vernatting dan van verdroging. Verdroging komt veelal tot stand door langdurige droogte als gevolg van klimaatverandering en onttrekking van grond- en oppervlaktewater.
4j	021, 036, 039 Waterhuishouding Waterberging	Zienswijze	Door bodemdaling verandert de waterhuishouding in een gebied waar dat al lastig is. Volgens indiener bemoeilijkt dit waterretentie bij droogte. Indieners geven aan dat een verlies van waterberging optreedt van honderdduizenden kuubs water. Het is niet

	Extreem weer		vanzelfsprekend dat daarvoor compensatie gevonden kan worden, terwijl het tot nu toe geen onderdeel uitmaakt van de beoordeling van een winningsplan. Indieners zijn verplicht om voor een deugdelijke waterborging en afvoer te zorgen op hun kavel zodat minder regenwater via o.a. de riolering wordt afgevoerd. Gelet op de bodemdaling als gevolg van de gaswinning wordt dit (bestaande) probleem dus vergroot. In het ontwerp-instemmingbesluit komt niet aan de orde op welke wijze deze bewoners geholpen worden om deze extra problematiek op te vangen. Het ligt voor de hand dat deze nadelige effecten 'aan de voorkant' worden opgepakt en niet achteraf door de bewoners moet worden verhaald. Hierbij dient meegewogen te worden dat de bodemdaling als gevolg van gaswinning mogelijk beperkt lijkt, maar de effecten hiervan versterkt worden door klimaatverandering en bijbehorende weersextremen. Uit een recent rapport van het KNMI ("Een EXTREEM rapport", 12 december 2025) blijkt dat er vaker intense buien zullen gaan plaatsvinden, hetgeen voor uitdagingen zorgt op gebied van watermanagement.
		Antwoord	Bodemdaling door gaswinning beïnvloedt niet de waterretentie. Waterretentie wordt vooral bepaald door de structuur van de bodem, de poriegrootte en de aanwezigheid van organisch materiaal. Klei reageert hierbij anders dan bijvoorbeeld zand. Omdat door de gaswinning de gehele bodem gelijkmatig iets daalt, verandert er niets aan de samenstelling van de ondiepe bovengrond. Wel kan het waterpeil iets hoger komen te staan ten opzichte van het maaiveld als het waterschap het peil niet laat mee dalen. Als er bergingsverlies zou ontstaan, dan zal het waterschap bepalen of dat gecompenseerd moet worden. Vermilion moet in afstemming met het waterschap gedurende de winning monitoren of er door bodemdaling knelpunten ontstaan. Als extra bergingscapaciteit nodig is en dat het directe gevolg is van de gaswinning zoals beschreven in dit winningsplan, is Vermilion verantwoordelijk voor het vergoeden van de schade als gevolg daarvan op grond van artikel 177 van Burgerlijk Wetboek, Boek 6.
4k	017, 020, 022, 036, 038, 056 Historische bodemdaling	Zienswijze	Indieners sluiten zich aan bij het advies van SodM om een voorschrift op te nemen om in contact te treden met het waterschap en de lokale overheden voor meer inzicht in de cumulatieve gevolgen van de historische, toekomstige en totale bodemdaling. Er is enkel onderzoek gedaan naar de toekomstige effecten van de bodemdaling; het cumulatieve effect van de bodemdaling die al heeft plaatsgevonden op met name de waterhuishouding is niet bekeken. Het ontwerpbesluit gaat daarom uit van een onvolledig beeld van de feitelijke belasting van het watersysteem. De effecten zijn daarom onvoldoende getoetst. De cumulatieve bodemdaling en de cumulatieve effecten op de waterhuishouding moeten beter worden onderzocht en beoordeeld, zeker vanwege het nieuwe afwegingskader dat water en bodem leidend zijn in de ruimtelijke ontwikkeling.

		Antwoord	In het winningsplan is de cumulatieve bodemdaling onderzocht, nagerekend en gecontroleerd door TNO. Vermilion houdt contact met het waterschap over de effecten van de bodemdaling op het waterbeheer als gevolg van de gaswinning. De meetresultaten van de bodemdaling zijn inzichtelijk op Dashboard bodembewegingsmetingen NLOG . Mochten overheden behoefte hebben aan een toelichting op deze gegevens, dan kunnen zij contact opnemen met Vermilion. De historische bodemdaling is al meegenomen in eerdere winningsplannen en besluiten daarop.
4l	044 Afname drooglegging	Zienswijze	Royal Haskoning DHV constateert onder meer dat de drooglegging zal afnemen als het waterschap het peil niet de bodemdaling laat volgen. Dat Wetterskip Fryslân het peil niet mee laat dalen met bodemdaling door gaswinning is een algemeen bekend uitgangspunt waartoe Vermilion zich heeft te verhouden en dus is het aan Vermilion om deze analyse te verwerken in het winningsplan en om een voorzet te leveren van de mogelijke maatregelen - met het uitgangspunt dat het peil de verwachte bodemdaling niet volgt. Dat is echter niet gedaan. Indiener verzoekt de minister om Vermilion dit alsnog te laten uitwerken.
		Antwoord	Het klopt dat indien het peil niet mee daalt met de bodemdaling, het waterpeil relatief iets hoger komt te staan ten opzichte van het maaiveld. Beide scenario's (peil laten mee dalen en peil niet laten mee dalen) zijn door Royal Haskoning DHV onderzocht en beschreven. De mogelijke maatregelen worden besproken met het waterschap Drents Overijsselse Delta. De bodemdaling die in het beheergebied van Wetterskip Fryslân veroorzaakt wordt door de voorgestelde nieuwe winning is gering (minder dan 1 cm). Mocht een inwoner schade ondervinden als gevolg van de bodemdaling, dan kan de schade gemeld worden bij de Commissie Mijnbouwschade.
4m	043 Grondwaterstand en zakking	Zienswijze	Indieners stellen dat als de aan gaswinning gerelateerd bodemdaling de grondwaterstand beïnvloedt, lokale ongelijkmatige zakken niet meer denkbeeldig is.
		Antwoord	Ongelijkmatige zakkingen in de ondiepe bovengrond worden vooral veroorzaakt door droogte, waardoor bijvoorbeeld klei en veen inklinken. Door bodemdaling door gaswinning wordt de bovengrond in principe iets natter, als het waterschap het waterpeil niet laat mee zakken. Een iets nattere ondiepe bovengrond veroorzaakt geen lokale ongelijkmatige zakkingen. Mocht een inwoner schade ondervinden als gevolg van de bodemdaling, dan kan de schade gemeld worden bij de Commissie Mijnbouwschade.
4n	008 Wateroverlast	Zienswijze	Indiener ervaart wateroverlast in de woning en maakt zich zorgen dat uitbreiding van de gaswinning de wateroverlast zal verergeren. Indiener verzoekt om te stoppen met het winnen van gas, zodat er geen verdere bodemdaling komt en geen verdere stijging van het grondwaterpeil. Indiener verzoekt hulp bij wateroverlast in de woning en tuin.

		Antwoord	Wateroverlast door grondwater is een heel vervelend probleem. Het kan te maken hebben met veel neerslag, maar er kunnen ook andere oorzaken zijn. Soms kennen de gemeente en het waterschap het probleem en wordt er gezamenlijk gewerkt aan oplossingen. De bodemdaling door de gaswinning heeft wel invloed op het waterpeil, maar veroorzaakt niet direct een hogere grondwaterstand.
4o	017, 056 Veenpolders	Zienswijze	Indiener verzoekt om expliciet vast te leggen dat compensatie via peilopzet/meebewegen in veenpolders onwenselijk is vanwege versnelde veenoxidatie, verhoogde CO ₂ -uitstoot, potentiële verslechtering van de waterhuishoudkundige toestand (drooglegging/wateroverlast) binnen WDODelta die niet altijd oplosbaar is. Andere indieners vinden dat ten onrechte aan dit advies voorbij is gegaan. Het besluit benoemt effecten (scheefstelling, lokale verdroging/vernatting, bergingsverlies ~2%) maar kent geen expliciet voorschrift om peilaanpassingen te beperken/uitsluiten in veenpolders. Het ontbreken van een dergelijk voorschrift brengt het risico met zich mee dat waterbeheerders worden geconfronteerd met maatregelen die strijdig zijn met klimaat-, water- en bodembeheerdoelen.
		Antwoord	Het is goed te begrijpen dat onder veenpolders het waterpeil niet meer zo laag is als vroeger het geval was in verband met de veenoxidatie, zoals het waterschap uitlegt, en andere opgaven die het waterschap heeft. Bodemdaling in de diepe ondergrond leidt echter tot een relatieve verhoging van het waterpeil en in zijn algemeenheid tot vernatting en niet tot verdroging. Als dat om bepaalde redenen niet wenselijk is, kan het waterschap het peil aanpassen zodat er per saldo geen vernatting optreedt of maatregelen treffen en in contact treden met Vermilion voor het vergoeden van die maatregelen die noodzakelijk zijn door de effecten van de gaswinning. Overigens kan in een instemmingsbesluit niets worden bepaald over peilen, omdat dat de exclusieve bevoegdheid betreft van het waterschap.
4p	044 Onderzoek naar effecten	Zienswijze	Indiener geeft aan dat RoyalHaskoningDHV een onderzoek uit 1996 gebruikt. Er lijken nadien geen waterhuishoudkundige onderzoeken gedaan, ondanks de tientallen nieuwe en gewijzigde winningsplannen in het beheergebied van Wetterskip Fryslân. Het ministerie heeft zelf in april 2025 aanvullend onderzoek uitgezet bij Deltares over de effecten van bodemdaling door gaswinning. Het ministerie concludeerde na een eerste Deltares-onderzoek in 2025 dat vervolgonderzoek nodig was. Dat vervolgonderzoek loopt nog. Het gebrek aan feitelijke kennis en inzicht in de (langetermijn)gevolgen maakt een integrale belangenafweging op dit moment wellicht onmogelijk. Indiener verzoekt de minister om een afweging hierover op te nemen in de motivering van het instemmingsbesluit.
		Antwoord	Deltares en TNO zijn op dit moment bezig met een onderzoek naar de cumulatie van bodemdaling van zowel ondiepe als diepe oorzaken. In 2026 bouwen zij aan een

			modelinstrumentarium om vanuit bodemdaling naar schade aan gebouwen te rekenen. Daarnaast testen ze dit modelinstrumentarium uit op een veenweidegebied in Friesland. Dit is een vervolgonderzoek op een eerder onderzoek van Deltares/TNO in 2025 (<u>Beantwoording adviesvragen t.b.v. belangenafweging bij aanvragen voor gaswinning in Friesland in verband met effecten bodemdaling Deltares</u>). Naast diepe en ondiepe oorzaken van bodemdaling wordt er ook gekeken naar mogelijke cumulatieve effecten op bijvoorbeeld landbouw, natuur en CO₂-emissies. De toename van de verwachte bodemdaling als gevolg van de gaswinning Eesveen is niet dusdanig groot dat uitstel van beoordeling van het winningsplan tot na afronding van het onderzoek van Deltares en TNO proportioneel is.
4q	050 Handelswijze waterschap	Zienswijze	Indiener geeft aan dat onzekerheid bestaat over de handelswijze van het waterschap bij relatief stijgen van de grondwaterspiegel.
		Antwoord	Dat klopt, het waterschap heeft meerdere belangen te dienen en af te wegen. Bodemdaling en de invloed daardoor op de grond- en oppervlaktewaterstand is daar één van. Het waterschap bepaalt een handelswijze na afweging van de verschillende belangen.
4r	054 Waterhuishouding	Zienswijze	Indiener steunt de zienswijze van het Wetterskip Fryslân en vraagt de minister om een voorschrift op te nemen tot nadere uitwerking van de gevolgen van het winningsplan op de waterhuishouding. Op die manier komt de verantwoordelijkheid hiervoor niet bij de waterschappen te liggen.
		Antwoord	Het waterschap is juist verantwoordelijk en geëquipeerd om in een veranderend en complex waterlandschap de juiste beslissingen te nemen. Goed overleg tussen Vermilion en de waterschappen is echter van belang nu de gaswinning invloed heeft op het relatieve waterpeil.
4s	002, 006, 009, 015, 016, 017, 020, 021, 022, 036, 037, 038, 057 Koloniën van Weldadigheid: -Betekenis UNESCO -Wetgeving -Ouv -Voorzorgsbeginsel	Zienswijze	Indieners vragen zich af of er rekening is gehouden met het UNESCO Werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid. Uit het ontwerp winningsplan blijkt niet dat de bijzondere betekenis van cultureel erfgoed bij de afweging is betrokken. Dit terwijl het winningsgebied ligt onder de bufferzone en kernzone van het UNESCO Werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid. Er kan schade ontstaan maar het ontwerpbesluit geeft geen afwegingskader hoe cultuurhistorische waarden hiertegen worden beschermd. Indieners stellen vast dat de Mijnbouwwet niet voorziet in een separate beoordeling van eventuele risico's voor werelderfgoed, maar dat dit de minister niet ontslaat van de verplichting om andere relevante wetgeving te betrekken in het besluit. Nederland heeft met de Omgevingswet en het Besluit kwaliteit leefomgeving wel wetgeving die toeziet op de bescherming van Werelderfgoed en de minister heeft hieraan te voldoen.

			Met artikel 9.2 (instructieregels voor werelderfgoed) in het Besluit kwaliteit leefomgeving legt het Rijk zichzelf de verplichting op geen projectbesluit vast te stellen waarbij de uitvoering van het project de kernkwaliteiten van UNESCO Werelderfgoed aantast. Indieners benadrukken dat zij gaswinning in of direct nabij werelderfgoed als onverenigbaar beschouwen met de werelderfgoed status. Voor UNESCO is het uitgangspunt dat landen maximaal rekening houden met de OUV (Outstanding Universal Value) en er aantoonbaar geen alternatieve opties zijn die het werelderfgoed niet aantasten. Indieners vinden dat niet aantoonbaar vaststaat dat de OUV van de Koloniën van Weldadigheid volledig intact blijft en dat het voorzorgsbeginsel niet aantoonbaar leidend is toegepast, wat inhoudt dat bij iedere twijfel over mogelijke schade bescherming van het Werelderfgoed doorslaggevend moet zijn. Schade aan monumentale gebouwen van Stichting Maatschappij van Weldadigheid moet worden voorkomen omdat herstel -zo herstel al mogelijk zou zijn- afbreuk doet aan het authentieke en het monumentale karakter van dit cultureel erfgoed. De minister ontwijkt het voorzorgsbeginsel onder meer door te wijzen op de onmogelijkheden om de impact van trillingen op het erfgoed te laten beoordelen in plaats van op de mogelijkheden. Indieners verzoeken om voorschriften op te leggen voor preventie, monitoring en schadeafhandeling gericht op erfgoedobjecten en historische waterwerken.
		Antwoord	Sinds 1972 bestaat het Werelderfgoedverdrag dat is bedoeld om cultureel en natuurlijk erfgoed dat van unieke en universele waarde is voor de mensheid beter te kunnen bewaren voor toekomstige generaties. Nederland heeft zich in 1992 bij dit verdrag aangesloten. Met ondertekening van het Werelderfgoedverdrag heeft Nederland zich onder andere verplicht tot het beschermen en beheren van Werelderfgoederen op zijn grondgebied met als doel behoudt of versterking van de Uitzonderlijke Universele Waarde. Eventuele risico's op bodemtrilling worden berekend in het winningsplan in een seismisch risico-analyse. Sommige bevingen kunnen effecten hebben op gebouwen en andere bouwwerken in de buurt. Als een gasveld een kans op beven heeft wordt bekeken of die beving groter zou kunnen zijn dan 2.5 op de schaal van Richter. Onder die grens wordt geen of nauwelijks schade verwacht. Het gasveld Eesveen kent geen verwachte bevingen groter dan 2.5. Het gasveld Eesveen is daarom een categorie I gasveld waarbij de seismische risico's het laagste zijn. Als een beving groter dan 2.5 mogelijk is, worden de bovengrondse factoren en ondergrondse factoren inzichtelijk gemaakt. Als een gasveld daardoor in een te hoge risicocategorie terecht zou komen, is gaswinning uitgesloten (categorie III).

			De Mijnbouwwet voorziet niet in een aparte beoordeling van het schaderisico in relatie tot Werelderfgoed. Doel van de Mijnbouwwet is om schade aan gebouwen en infrastructuur te voorkomen, ongeacht functie of status. Het beoordelen van het risico op schade door bodemdaling en bodemtrilling en eventuele maatregelen die worden getroffen om schade aan gebouwen te voorkomen vormt daarom onderdeel van de beoordeling van een winningsplan. Dat geldt dus ook voor de gebouwen die onderdeel uitmaken van het Werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid. De gaswinning uit de velden Eesveen en Eesveen 2 vond reeds plaats voordat de UNESCO-Werelderfgoedstatus werd toegekend aan de Koloniën van Weldadigheid. Het geactualiseerde winningsplan Eesveen kent voor de Eesveen gasvelden een vergelijkbaar risicoprofiel als het vigerende winningsplan.
4t	009, 015, 017, 020, 022, 038, 045, 057 HIA	Zienswijze	Voor onderzoek naar de effecten van onder andere gaswinning op de OUV van werelderfgoed adviseren het ministerie van OCW en de RCE de HIA-methode toe te passen zoals die is ontwikkeld vanuit UNESCO. Hiermee wordt, voordat onomkeerbare besluiten worden genomen, het effect op werelderfgoed feitelijk onderzocht. Een Heritage Impact Assessment (HIA) wordt veelvuldig gebruikt om de effecten en risico's van voorgenomen activiteiten op erfgoedwaarden te bepalen en is al gebruikt voor het VDW-veld in de gemeente Westerveld voor dezelfde Koloniën. Zonder HIA kan niet worden vastgesteld of de Outstanding Universal Value (OUV) door deze plannen volledig wordt ontzien. Vermilion heeft op dit moment geen separate HIA in de planning voor Eesveen. Dit is in strijd met internationale (Werelderfgoedverdrag) en nationale (Omgevingswet en Besluit kwaliteit leefomgeving) beschermingsverplichtingen die een doorvertaling en verankering kennen in provinciaal en gemeentelijk beleid en regelgeving. Indieners willen dat de minister Vermilion opdraagt een HIA uit te voeren zodat de risico's van deze gaswinning voor het Werelderfgoed volledig in kaart gebracht kunnen worden. Indieners adviseren om niet in te stemmen met het winningsplan zolang geen volledige, onafhankelijke (HIA) is uitgevoerd.
		Antwoord	Het behoud van de Koloniën van Weldadigheid komt niet in gevaar, net zomin als de UOV van dit werelderfgoed. De toekomstige verwachte bodemdaling zal niet leiden tot schade aan gebouwen omdat bodemdaling zeer geleidelijk en gelijkmatig tot stand komt en er geen sprake is van een noemenswaardige hellingshoek. De kans op een schadeveroorzakende beving is zeer klein. De Mijnbouwwet voorziet niet in een separate beoordeling van mogelijke schade aan UNESCO Werelderfgoed of een Heritage Impact Assessment. Een instemmingsbesluit met een winningsplan is daarom niet de juiste plek hiervoor. Desalniettemin wordt in de procedure voor de VDW-gasvelden een HIA opgesteld (omdat dit een projectbesluit op grond van de

			Omgevingswet betreft) waarin de effecten van het gasveld Eesveen en andere gaswinningen nabij het Werelderfgoed worden meegenomen.
4u	015, 037, 057 Overleg met UNESCO en andere stakeholders	Zienswijze	Indieners willen dat een erfgoedeffecttoets met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en betrokken gemeenten/provincie wordt uitgevoerd en verzoeken om instemming met het winningsplan uit te stellen totdat de staatssecretaris in overleg is getreden met de relevante medeoverheden en organisaties, waaronder OCW, RCE en de provincie Drenthe als siteholder van het werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid zodat de staatssecretaris kennis heeft kunnen nemen van alle relevante risico's, zorgen en wensen omtrent deze voorgenomen gaswinning. Indieners gaan ervan uit dat het Ministerie van OCW (mede gelet op zijn bijzondere verantwoordelijkheid), RCE en het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) vanuit het Ministerie van EZK ook in het vervolgtraject en de verdere besluitvorming tijdig betrokken worden als er sprake is van activiteiten die de uitzonderlijke universele waarde van werelderfgoed kunnen raken. Indieners wijzen op de bepaling over afstemming uit de Omgevingswet (artikel 2.2). De minister dient over ontwikkelingen die potentieel werelderfgoed bedreigen helder en transparant te communiceren met UNESCO. Het is noodzakelijk dat UNESCO door Nederland (via de minister van OCW) met feitelijke informatie wordt geïnformeerd.
		Antwoord	De minister van OCW is verantwoordelijk voor UNESCO werelderfgoed en onderhoudt contacten met UNESCO. De activiteiten die mogelijk een effect hebben op de UOV van werelderfgoed wordt door deze minister gemeld aan UNESCO. Dat kunnen ook mijnbouwactiviteiten zijn. In dat geval wordt overleg gevoerd tussen het ministerie van OCW en het ministerie van EZK om deze voorgenomen mijnbouwactiviteiten bij UNESCO te melden.
4v	017, 020, 022, 038 Directie Koloniën van Weldadigheid	Zienswijze	Vermilion heeft aangegeven dat de directie van de Koloniën niet op de hoogte is gebracht van dit gewijzigd winningsplan. Indieners willen dat de Koloniën als adviseur bij deze procedure wordt betrokken.
		Antwoord	Een winningsplan wordt standaard voorgelegd voor advies aan onafhankelijke deskundigen met expertise op de berekening van bodemdaling en seismisch risico en de gevolgen daarvan. Decentrale overheden worden gevraagd om advies vanwege hun specifieke kennis over wat speelt in het gebied. Het gaat hier om de wettelijke adviseurs zoals benoemd in de Mijnbouwwet. Individuele eigenaren of beheerders van gebouwen worden niet om advies gevraagd. Specifieke belangen en zorgen kunnen uiteraard tot uiting worden gebracht in een zienswijze.

4w	015 Opslingereffect	Zienswijze	Indieners stellen vast dat in het winningsplan wordt gesteld dat de kans op schade door bodemtrillingen gering is (geen significante schade). Echter, seismische activiteiten kunnen volgens het zogenaamde opslingereffect door 'slappe grondsoorten' versterkt worden waardoor schade aan gebouwen buiten het winningsveld groter kan zijn dan dichterbij het winningsveld. De (monumentale) panden van Stichting Maatschappij van Weldadigheid zijn bijzonder gevoelig voor bodemtrilling gelet op de zwakke fundering als basis voor deze erfgoedobjecten.
		Antwoord	Bij het winningsplan is een seismische risicoanalyse gevoegd die is gecontroleerd door TNO en SodM. De slapheid van de bovengrond is één van de ondergrondse aspecten die in de analyse meegewogen wordt als er een schadeveroorzakende beving kan plaatsvinden (met een magnitude groter dan 2.5 op de schaal van Richter). Uit die risicoanalyse volgt dat het gasveld Eesveen niet een zodanige beving kan veroorzaken en daarom geclassificeerd is in de laagste risicocategorie.

4x	001, 002, 006, 012, 016, 017, 021, 023, 024, 029, 032, 036, 041, 055 Schaderegeling Uitkering schades Schadefonds	Zienswijze	Indieners willen graag dat schades adequaat en tijdig worden hersteld en dat de bewoners niet langdurig in onzekerheid verkeren. In het ontwerpbesluit staat niet hoe een schadeprocedure in zijn werk gaat. Indieners vinden dat de schadeloosstelling vooraf onafhankelijk en optimaal geregeld moet zijn. Er moet een onafhankelijk orgaan worden ingesteld voor de afhandeling van schade. Er is geen duidelijk schadeprotocol en expliciete compensatiemaatregelen. Indieners geven ook aan dat voor een bezwaar tegen een schaderapport niet bij de civiele rechtspraak (duur) aangeklopt moet worden, maar dat dit een bestuursrechtelijke procedure moet worden. Er bestaat geen verplicht schadefonds dat vooraf gevuld is, waardoor inwoners erop moeten vertrouwen dat de exploitant achteraf bereid en in staat is schade te vergoeden. Indieners zien graag dat er een fonds komt voor eventuele schade, om bij schade niet van het kastje naar de muur te worden gestuurd. Schadeloosstelling door Vermilion moet verplicht worden. Mocht Vermilion niet volledig vergoeden, dan moet er op aanwijzing van de Staat een regeling zijn die garandeert dat benadeelden adequaat worden gecompenseerd. Indiener geeft aan dat tijdens de informatiebijeenkomst is gezegd dat er geen schaderegeling bestaat en dat er bij schade gebeld moet worden naar Vermilion.
		Antwoord	In het ontwerpbesluit is aangegeven dat als zich schade voordoet, bewoners de schade kunnen melden bij de Commissie Mijnbouwschade. Dat staat in paragraaf 5.4.3. Beoordeling schade door bodembeweging en veiligheid voor omwonenden. Door het instellen van deze commissie is er één onafhankelijke plek waar schades worden behandeld. Om het makkelijker te maken voor de schademelder, neemt de Commissie Mijnbouwschade in de praktijk de bewijslast op zich door het onderzoek naar de oorzaak van de schade op zich te nemen. Het advies dat de Commissie Mijnbouwschade uitbrengt over de oorzaak van de schade en de hoogte van de vergoeding is bindend voor Vermilion. Vermilion is dus verplicht zich te houden aan het advies en de schadevergoeding uit te keren. Als de schademelder het niet eens is met het rapport van de Commissie Mijnbouwschade kan een civielrechtelijke procedure gestart worden. Omdat de Commissie Mijnbouwschade deskundig te werk gaat en onafhankelijke schade-experts inzet, is het openstellen van een bestuursrechtelijke procedure tegen het eindadvies niet proportioneel. Daarnaast bestaat er een waarborgfonds mijnbouwschade waarop in bijzondere gevallen een beroep kan worden gedaan, bijvoorbeeld als de betrokken operator failliet is verklaard of heeft opgehouden te bestaan.
4y	010, 013, 024, 021, 025, 027, 028, 030,	Zienswijze	Indieners stellen dat feitelijk de volledige bewijslast bij bewoners wordt gelegd, terwijl die verantwoordelijkheid om aan te tonen dat schade niet door gaswinning wordt veroorzaakt van

	031, 033, 035, 036, 037, 038, 039, 040, 041, 017, 043, 046, 048, 049, 050, 051, 052, 055 Bewijslast		Vermilion behoort te zijn. Gezien de aard van ondergrondse processen en het ontbreken van toegankelijke meetgegevens is dit voor bewoners moeilijk of zelfs onmogelijk. Het bewijzen van schade legt een onevenredige last op bewoners en ondermijnt hun rechtszekerheid. Indieners willen een duidelijk, transparant en laagdrempelig schadeprotocol met omgekeerde bewijslast net als in Groningen. Andere indieners denken juist dat de omgekeerde bewijslast betekent dat zij zelf de schade moeten bewijzen. Gelet op de autonome bodemdaling in het gebied, is het zeer lastig aan te tonen welke schade ontstaat als gevolg van bodemdaling door de gaswinning. De bewoners staan al vanaf het begin met lege handen, want ook de Commissie Mijnbouwschade kan hier niks mee. Dit aspect is niet meegewogen dan wel benoemd in het ontwerp-instemmingbesluit. Ook geven indieners aan dat de voorwaarden die de Commissie Mijnbouwschade stelt niet in alle schadegevallen van toepassing zijn. Ook is het moeilijk om de benodigde gegevens te leveren, wat zorgen oplevert.
		Antwoord	Voor omwonenden van het Groningenveld is het wettelijk bewijsvermoeden ingevoerd (wat in de maatschappij vaak wordt aangeduid als 'omgekeerde bewijslast'). Voor zover het de Groningse situatie betreft, zijn de omvang van het aantal schadegevallen en de gelijksoortigheid ervan een argument om een bewijsvermoeden in te voeren. Deze situatie doet zich niet voor in de omgeving van de Eesveen gasvelden. Het risico op aardbevingen die schade kunnen veroorzaken is hier ook veel lager dan bij het Groningenveld. Wellicht ten overvloede wordt opgemerkt dat omkering van bewijslast alleen bij wet kan worden geregeld en niet in een instemmingsbesluit. Schade door bodemdaling is niet aannemelijk. Bodemdaling komt zeer geleidelijk en gelijkmatig tot stand en leidt niet tot scheefstand of verzakking van bebouwing.
4z	012, 018, 019 Onafhankelijk vaststellen schade	Zienswijze	Indieners maken zich zorgen over schade aan de woning, bezittingen en in de bredere omgeving. Hoe kan er onafhankelijk vastgesteld worden als er schade ontstaat, dat dit veroorzaakt is door trillingen en bodemdaling?
		Antwoord	Sinds 1 juli 2020 kunnen bewoners en micro-ondernemingen die vermoeden schade te hebben als gevolg van mijnbouwactiviteiten zich wenden tot de Commissie Mijnbouwschade. Door het instellen van deze commissie is er één plek waar mensen zich kunnen melden die schade hebben door mijnbouw. Het uitgangspunt bij de schadeafhandeling is dat deze laagdrempelig, transparant, deskundig en onafhankelijk is. Om het makkelijker te maken voor de schademelder, neemt de Commissie Mijnbouwschade in de praktijk de bewijslast over van de schademelder door het onderzoek naar de oorzaak van de schade op zich te nemen. Het advies dat de Commissie Mijnbouwschade uitbrengt is bindend voor de mijnbouwonderneming.

4aa	046, 047 Garantie schade- uitkering	Zienswijze	Indieners willen dat er aan de inwoners van het gebied de garantie wordt gegeven dat als er schade is, dit ook voor 100% wordt vergoed. Deze zekerheid hebben zij nu niet. Ze kunnen wel terecht bij de commissie mijnbouwschade, maar of de daadwerkelijk opgelopen schade ook als dusdanig wordt beoordeeld is totaal niet duidelijk. Er is geen enkele garantie. Dat is in het verleden ook wel gebleken met gedupeerden.
		Antwoord	Omdat de Commissie Mijnbouwschade een onafhankelijke instelling is die gebruikmaakt van deskundige en eveneens onafhankelijke schade-rapporteurs, is er voldoende zekerheid dat de adviezen van deze commissie correct zijn. Soms betekent dat, dat de schade niet wordt vergoed omdat de schade niet is veroorzaakt door mijnbouw, of deels wordt vergoed omdat er ook andere oorzaken kunnen worden aangewezen. Ik heb vertrouwen in de werkwijze en eindconclusies van de commissie en gaat ervan uit dat schade door mijnbouw wordt geïdentificeerd en vergoed.
4ab	012, 017, 021, 023, 025, 028, 030, 031, 033, 035, 036, 037, 040, 041, 042, 043, 047, 048, 050, 051, 052, 055 Nulmeting	Zienswijze	Indieners willen graag een kosteloze, onafhankelijke en een voor publiek toegankelijke nulmeting aan hun woningen en een laagdrempelige regeling voor nulmetingen. Ook de straal kan vergroot worden waarbinnen de nulmetingen worden gedaan als blijkt dat door opslingering ook schade buiten de 5km straal wordt veroorzaakt. Het ontwerpbesluit noemt een nulmeting maar legt niet uit wat dat inhoudt. Indieners lijkt het verstandig dat er een bouwkundige vooropname wordt uitgevoerd door Vermilion. Indiener verzoekt om alle woningen, wegen en kunstwerken boven het winningsgebied en het verwachte bodemdalingsgebied vooraf exhaustief te inventariseren. Andere indieners kaarten aan dat er geen actuele en onafhankelijke nulmeting is gedaan met betrekking tot bodem, geluid, trillingen en fundering.
		Antwoord	Een nulmeting of bouwkundige opname is een momentopname die niet helpend is bij het vaststellen van de oorzaak van een schade. Daarom worden dergelijke onderzoeken niet tot nauwelijks meer voorgeschreven en is dit ook niet opgenomen in het ontwerpbesluit. Veel belangrijker is de grondversnelling bij een bodemtrilling. Bij een eventuele beving wordt niet alleen de magnitude gemeten maar op verschillende plekken in de omgeving ook de grondtrillingssnelheid. Aan de hand daarvan kan veel beter worden bepaald hoe de reikwijdte van de beving is geweest. Dat wordt bij Eesveen goed gemeten via het seismisch meetnetwerk dat is aangesloten bij het KNMI. Schade aan gebouwen door bodemdaling kan vooral veroorzaakt worden door onregelmatige inklinking van de ondiepe bovengrond. Dit is vaak het resultaat van droogte en niet het gevolg van mijnbouw. Daarom is ook in dit verband een bouwkundige opname niet nuttig.
4ac	012, 043	Zienswijze	Indieners stellen dat voor het aantonen van schade een nulmeting is vereist. Indieners vragen zich af of zij nu het hele huis van onder tot boven moeten fotograferen. Dit zou door een expert

	Zelf nulmeting uitvoeren		moeten worden gedaan, wat kosten met zich meebrengt. Andere indieners vragen zich af of zij zelf een tiltmeter moeten plaatsen.
		Antwoord	Zoals hiervoor is aangegeven is een nulmeting niet helpend bij het vaststellen van de oorzaak van een schade. Als er schade is aan een woning, en deze gemeld is bij de Commissie Mijnbouwschade, wordt een onafhankelijke deskundige benoemd die de schade beoordeelt. Bodemtrillingen worden gemonitord met het seismisch meetnetwerk van de KNMI. Met versnellingsmeters die in de omgeving staan, kan goed worden gemeten welke trillingssnelheid de beving had; dat zegt veel meer over het ontstaan van schade. Het is niet nodig om zelf meetapparatuur te plaatsen.
4ad	017, 020, 021, 022, 028, 030, 031, 033, 039, 040, 041, 042, 050, 051, 052, 055 Monitoring	Zienswijze	Indieners willen verplichte structurele, onafhankelijke en voor bewoners kosteloze monitoring van bodembeweging met voldoende sensoren en een hogere meetfrequentie dan nu het geval is, inclusief openbare periodieke rapportage aan overheden en bewoners. Dan kan tijdig worden ingegrepen als de daling groter is dan voorspeld. Sommige indieners geven aan dat onafhankelijke en structurele monitoring ontbreekt in hun directe woonomgeving. Ook maken indieners zich zorgen dat uitgebreid onderzoek naar bodemdaling slechts om de vijf jaar plaatsvindt. Het Waterschap en de Mijnraad adviseren immers om de bodemdalingsmonitoring te verbeteren door de productgegevens samen te beoordelen met satellietgegevens van de bodemdaling om zodoende elke "millimeter" bodemdaling te kunnen signaleren. De minister motiveert onvoldoende hoe de bodemdaling wordt gevolgd en waarom er geen noodzaak is voor een verbeterd bodemdalings-monitoringssysteem en deze adviezen niet zijn overgenomen. Er zijn maar 2 bodemdalingsmetingen uitgevoerd (2017 en 2022) en uit de metingen in 2017 bleek bovendien dat de winning in veld Vinkega alsnog moest worden stilgelegd begin 2018 omdat uit de metingen bleek dat meerdere velden elkaar wel degelijk onderling beïnvloeden en de bodemdalingsschade boven veld Vinkega zich verder zal gaan uitbreiden dan eerder gedacht. Ook geven indieners aan dat uit het ontwerp-instemmingbesluit niet duidelijk blijkt of bodemtrillingen toenemen als gevolg van het nieuwe winningsplan en of die nauwkeurig en zorgvuldig vastgesteld worden (ook het epicentrum). Dit is belangrijk voor het verhalen van eventuele schade als gevolg van bodemtrillingen. Zonder deze stap is het voorbarig om te stellen dat bewoners enkel schade hoeven te melden bij de Commissie Mijnbouwschade. Andere indieners geven aan dat er onverklaarbare trillingen zijn geweest in de wijk Eeserwold. Dit tast het gevoel van veiligheid aan en roept vragen op over de feitelijke effecten van de gaswinning in de directe leefomgeving. Staan daar trillingsmeters in de wijk Eeserwold of komen die nog? Zijn deze trillingsmeters van belang bij schade en de bewijslast? Andere indieners

			stellen dat de plaatsing van een extra KNMI-meetpunt noodzakelijk is om microbevingen nauwkeurig te registreren.
		Antwoord	Zowel bodemdaling als bodemtrilling worden nauwkeurig en zorgvuldig gemonitord. Bodemdaling wordt gemonitord door de bodemdaling periodiek te meten. Hoe en waar die metingen plaatsvinden ligt vast in een meetplan dat door SodM is goedgekeurd. Ook de meetfrequentie is vastgelegd in dit meetplan. Het meetplan moet voldoen aan wettelijke vereisten en wordt jaarlijks ter beoordeling voorgelegd aan SodM. Elke millimeter bodemdaling meten zoals is voorgesteld door indieners is niet zinvol en niet mogelijk, omdat bijvoorbeeld de bodem tussen zomer- en winterseizoen aanzienlijk kan stijgen of dalen, mede afhankelijk van de hoeveelheid regen en droogte. Bodemtrillingen worden ook nauwkeurig en zorgvuldig gemeten. Dat gebeurt met geofoons en versnellingsmeters die zowel de magnitude als de grondversnelling meten en daarmee kunnen bijdragen aan de afhandeling van eventuele schades. Bij Eesveen worden overigens geen schadeveroorzakende bevingen verwacht. De bestaande meters kunnen worden ingezien op de website van het KNMI: KNMI - Seismische meetstations.
4ae	043 Woonbestemming	Zienswijze	Indieners stellen dat het niet duidelijk is of een schuur of ander bijgebouw een woonbestemming heeft, zoals bedoeld in de voorwaarden van de Commissie Mijnbouwschade van 2020.
		Antwoord	Een schuur of bijgebouw valt in de meeste gevallen onder de woonbestemming, hoewel je er meestal niet in mag wonen. De beste manier om dit uit te zoeken, is contact te leggen met de gemeente over de bestemming of met de Commissie Mijnbouwschade of het bewuste bijgebouw onder de woonbestemming valt.
4af	040, 046, 053, 055 Voorzorgbeginsel	Zienswijze	Indieners zijn principieel tegen verdere gaswinning in dit gebied. Gelet op het voorzorgsbeginsel achten indieners het onaanvaardbaar dat bewoners worden blootgesteld aan risico's op bodembeweging, schade en aantasting van natuur en watersysteem. Eventuele schadeafhandeling of financiële compensatie vormt geen afdoende waarborg tegen de langdurige onzekerheid, stress en vermindering van woon- en leefkwaliteit die met gaswinning gepaard gaan. Daarnaast tast de aanleg en belasting van de leefkwaliteit van de bewoners aan. Stress + onnodig geld als moet worden gerepareerd. Uit het ontwerp besluit blijkt thans onvoldoende waarom juist op punten van waarborgen voor omwonenden niet altijd de adviezen van de experts en de betrokken gemeenten gevolgd worden.
		Antwoord	De effecten van de gaswinning en de risico's op de veiligheid van omwonenden zijn in het winningsplan beschreven en gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Er worden geen

			schadeveroorzakende bevingen verwacht en bodemdaling veroorzaakt geen directe schade. Het voorzorgsbeginsel strekt niet zover dat helemaal geen risico's mogen bestaan.
4ag	014, 026, 029, 030, Groningen	Zienswijze	Indiener hopen dat de overheid geleerd heeft van de fouten die in Groningen gemaakt zijn. Indiener heeft ervaring met de afhandeling van schade in Groningen. Dat ging naar tevredenheid maar wat de toekomst brengt weet niemand en dat geeft onrust. Indiener geeft aan dat de praktijk in Groningen het vertrouwen in de schadeafhandeling heeft geschaad. Bij de kleinere velden wordt onvoldoende urgentie gevoeld om risico's te beperken. De geschiedenis in de provincie Groningen heeft ons geleerd welke zeer grote maatschappelijke gevolgen bodembeweging heeft. Dat de gaswinning niet geweigerd wordt is onbegrijpelijk en onjuist. Ervaringen in Groningen geven aan hoe de overheid omgaat met burgers. Zelf schade aantonen baart zorgen, geeft gevoel dat bij enige schade een lange juridische weg te gaan is en dezelfde situatie terecht gaan komen zoals de mensen nu in Groningen.
		Antwoord	De kleine gasvelden in Nederland zijn in geen enkel opzicht te vergelijken met het Groningen gasveld. Zowel de grootte van de gasvelden als de kans op beven en schade is onvergelijkbaar. Per gasveld worden de risico's berekend en gecontroleerd door TNO-AGE. Zo ook bij Eesveen. De Eesveen gasvelden zitten in de laagste risicocategorie en een schadeveroorzakende beving wordt niet verwacht. De theoretische worst-case-berekening geeft aan dat de sterkst mogelijke beving voor Eesveen onder de 2.5 op de schaal van Richter blijft. In Nederland heeft zich nog nooit de worst-case berekende beving voorgedaan in de kleine velden. Als er toch schade ontstaat kan dat worden gemeld bij de Commissie Mijnbouwschade die een deskundige schade-inspecteur inzet om de oorzaak van de schade te beoordelen. Indiener hoeven dit niet zelf te doen of te bewijzen.
4ah	037, 046 Veiligheid omwonenden	Zienswijze	Indiener stellen dat de Veiligheid van omwonenden onvoldoende wordt erkend. De aanwezigheid van het risico op bodemdaling en bevingsschade heeft een enorme impact op de mens. Uit andere gebieden is bij onderzoek aangetoond dat de voortdurende stress die dit met zich meebrengt ook fysiek ernstige klachten geeft, daarnaast komen school en werkprestaties in het nauw. Andere indieners stellen dat de mogelijke geïnduceerde aardbevingen, bodemdaling en ontploffingsgevaar door een zwavelinstallatie en de gevolgen daarvan zijn onvoldoende onderzocht. De risicoanalyses zijn te globaal en houden onvoldoende rekening met lokale bodemopbouw en grondwaterstromen. Daarnaast zijn er in dit gebied meerdere overlappende gasvelden. Er is onvoldoende inzichtelijk gemaakt hoe de invloed van deze gasvelden op elkaar is en wat de gevolgen zijn als er in 1 of meerder velden iets 'mis' gaat.
		Antwoord	De seismische risico's zijn in kaart gebracht met een methode die door SodM is ontwikkeld. Deze risico's zijn wel degelijk voldoende in kaart gebracht. Ook de bodemdaling is goed in beeld gebracht en gecontroleerd door TNO. Daar waar cumulatieve effecten kunnen optreden (daling) is dat meegenomen. Bij bevingen is daar geen sprake van.

4ai	017, 039 Contact met overheden	Zienswijze	Het waterschap adviseert, net als SodM om een voorschrift op te nemen dat Vermilion binnen zes maanden contact opneemt met betrokken waterschappen om de mogelijke gevolgen te bespreken. Er wordt echter geen voorschrift opgenomen om het contact tussen Vermilion en de decentrale overheden te verplichten en waarom wordt niet onderbouwd. Het is vreemd dat het ontwerp-instemmingbesluit stelt dat 'overheden' toelichting kunnen vragen bij Vermilion. Gelet op het feit dat Vermilion een economisch belang heeft en daarbij dat er bij het waterschap, SodM, provincie, gemeenten en bewoners zorgen zijn over dit aspect, is het niet uitlegbaar dat hierover geen voorschrift wordt opgenomen. Indieners dringen erop aan dat dit voorschrift alsnog wordt opgenomen.
		Antwoord	Voorschriften of beperkingen in het instemmingsbesluit moeten een relatie hebben met de toetsingsgronden vanuit de Mijnbouwwet. Het overleg tussen Vermilion en de omwonenden en decentrale overheden is heel belangrijk maar kan niet worden verplicht middels een voorschrift.
4aj	041 Veiligheidsafstand	Zienswijze	Indieners geven aan dat er onvoldoende veiligheidsafstand, namelijk 180 meter, wordt gehouden. Ook wordt de minimale internationale veiligheidsafstand van 500 meter niet gehaald.
		Antwoord	De veiligheidsafstand is een onderwerp dat wordt geregeld in de omgevingsvergunning milieu. Op basis van een kwantitatieve risicoanalyse blijkt dat de veiligheidsnorm voor de mijnbouwlocatie op ruime afstand van de omliggende woningen ligt. De 500meter-veiligheidszone geldt bij diverse installaties op zee, niet op land.
4ak	017, 044, 056 Overleg met waterschap	Zienswijze	Het watersysteem is kwetsbaar en wordt kwetsbaarder door klimaatverandering en andere ecologisch-ruimtelijke opgaven. De winning zal waterhuishoudkundige effecten hebben. Indieners willen weten waarom het advies niet is opgevolgd om aan de instemming het voorschrift te verbinden dat Vermilion binnen zes maanden contact opneemt met de betrokken waterschappen om mogelijke gevolgen voor de waterhuishouding te bespreken. Dit zou wel moeten omdat dit beter aansluit bij de Kamerbrief Water en Bodem sturend en omdat waterschappen een belangrijke speler is in de klimaatopgaves en het vasthouden van water. De reactie in het ontwerp-instemmingsbesluit is niet voldoende. Een andere indiener verzoekt om aan een eventuele instemming het voorschrift te verbinden dat Vermilion binnen zes maanden na besluitvorming structureel overleg start met de waterschappen om de mogelijke waterstaatkundige gevolgen te bespreken. Het besluit refereert aan voortdurend goed contact en een generieke beschikbaarheid van gegevens via NLOG, maar er ontbreekt een bindend tijdpad of procesafpraak. Dit is onvoldoende om tijdig, voorspelbaar en effectief te kunnen sturen op de risico's voor waterveiligheid en waterhuishouding.
		Antwoord	Overleg met de waterschappen is belangrijk, omdat bodemdaling een effect kan hebben op de waterhuishouding. In dat kader verwacht ik dat Vermilion in gesprek blijft met het waterschap over de effecten van de gaswinning en actief de gegevens verstrekt die nodig zijn voor een goede inschatting van de benodigde maatregelen. Voorschriften of beperkingen in het

			instemmingsbesluit hebben een relatie met de toetsingsgronden. Overleg verplichten valt daar niet onder. Ook benadruk ik dat Vermilion verplicht is om de eventuele schade te vergoeden op grond van artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek. Omdat de vergoeding van de benodigde maatregelen een privaatrechtelijke schadevergoedingsaangelegenheid is, ligt het maken van afspraken hierover en bijvoorbeeld ook het bepalen van de vergoeding buiten mijn bevoegdheid als staatssecretaris.
4al	044 Waterberging	Zienswijze	De staatssecretaris gaat in het besluit akkoord met dit winningsplan waarin RoyalHaskoningDHV schrijft dat bepaalde watersystemen wellicht voldoende waterbergend vermogen hebben en het verlies aan berging wel op kunnen vangen. Maar een pagina eerder schrijft RoyalHaskoningDHV nog dat elke centimeter extra bodemdaling betekent dat een centimeter minder water kan worden geborgen. Indiener stelt dat elke centimeter gecompenseerd moet worden, ook als er voldoende ruimte is. De gaswinning soupeert immers wat marge in het systeem op. Indiener roept de minister op om op dit punt het winningsplan te laten wijzigen of hierop beperkt in te stemmen omdat dit winningsplan en het instemmingsbesluit nu een drempel kan zijn voor het schadebegrip en voor claims. Indiener stelt dat niet alleen de bodemdaling door mijnbouw extra waterberging vraagt, maar ook bijvoorbeeld de veen- en klimaatopgaven. Als Vermilion nu de goedkoopste kuubs waterbergingsruimte realiseert, resteren straks voor de samenleving (en belastingbetaler) de duurste kuubs.
		Antwoord	Het is belangrijk dat schades zoveel mogelijk worden voorkomen, maar als dat niet kan, dan moet de schade worden vergoed, dat is echter een privaatrechtelijke aangelegenheid. Onder schade kan worden verstaan dat bepaalde maatregelen moeten worden getroffen in verband met het waterbeheer als gevolg van de bodemdaling door gaswinning. Overigens heeft Royal Haskoning uitgelegd hoe het waterbergend vermogen kan reageren op bodemdaling. Royal Haskoning geeft aan dat een 1 cm bodemdaling in principe tot 1 millimeter verlies aan waterbergend vermogen van de bodem kan leiden. Bij oppervlaktewater is dat 1 cm. Het verlies aan waterbergend vermogen treedt niet op als de peilen mee dalen met de bodemdaling. In dit geval is het de verwachting van Royal Haskoning dat het totale waterbergend vermogen in het gebied ongeveer gelijk blijft. Mochten maatregelen noodzakelijk zijn dan kan het Wetterskip die verhalen op Vermilion.
4am	044 Doelrealisatie	Zienswijze	Indiener stelt dat verminderde drooglegging Vermilion vraagt om in het winningsplan maatregelen uit te werken voor verlies aan doelrealisatie. Ook zijn de grondeigenaren wier grond door verlies aan drooglegging minder kan opbrengen geen partij in de Overeenkomsten onder de Commissie Bodemdaling Aardgaswinning Fryslân en kunnen het verlies aan doelrealisatie hier niet claimen. Gelet op de eisen in het Mijnbouwbesluit en dat de algemene beginselen van behoorlijk bestuur vragen om motivering en zorgvuldige afweging, stelt indiener dat eerst een antwoord moet komen op de vraag of en welke maatregelen mogelijk zijn en hoe

			minder doelrealisatie kan worden opgevangen. Het antwoord kan ook zijn dat er geen passende beheersmaatregelen zijn en dat dit reden is voor u om instemming te weigeren.
		Antwoord	Gaswinning veroorzaakt bodemdaling aan het maaiveld en daarmee neemt de drooglegging onder het maaiveld iets af. De waterschappen reguleren de waterstanden (peilbeheer) via een stelsel van gemalen, sluizen en stuwen om wateroverlast en droogte in landbouw- en natuurgebieden te voorkomen. Het is aan het waterschap om het waterpeil al dan niet geheel of gedeeltelijk te laten mee zakken en alle belangen in ogenschouw te nemen. De kosten voor noodzakelijke maatregelen kan het Wetterskip verhalen op Vermilion.
4an	056 Overeenkomst kostenverhaal	Zienswijze	Hoewel een winningsplanbesluit niet de plek is voor gedetailleerde financiële afspraken, acht indiener het noodzakelijk dat parallel een juridisch-bestuurlijke overeenkomst wordt voorbereid waarin verantwoordelijkheden, kostenverhaal en besluitvormingsprocessen expliciet zijn vastgelegd. Dit vergroot rechtszekerheid en uitvoerbaarheid bij eventuele verslechtering door gaswinning.
		Antwoord	Ik benadruk dat afspraken tussen de waterschappen en de operators heel belangrijk zijn. Bodemdaling kan leiden tot noodzakelijke aanpassingen aan waterstaatkundige werken en andere objecten die bij het waterschap in beheer zijn. Schade die wordt veroorzaakt door de gaswinning moet worden vergoed door Vermilion. De wijze waarop hier invulling aan wordt gegeven, betreft een aangelegenheid tussen het waterschap en Vermillion en kan niet in het instemmingsbesluit met een winningsplan worden geregeld.
4ao	005, 037 Zandwinning	Zienswijze	Indiener vraagt zich af of er rekening is gehouden met de zandwinning in Nijensleek en of de zandwinning eventuele bodemveranderingen versterkt in combinatie met de gaswinning. Indiener is bang dat naar elkaar wordt gewezen als er wel iets gebeurt. Indiener verzoekt om een voorschrift op te nemen om rekening te houden met de zandwinningsgebieden in de directe regio.
		Antwoord	Ik stel vast dat de zandwinning plaatsvindt aan de oppervlakte terwijl gaswinning plaatsvindt in de diepe ondergrond. Beide soorten winningen hebben geen invloed op elkaar. Er liggen honderden meters aan ondoordringbare lagen tussen de gashoudende gesteentelagen en de ondiepe ondergrond waarin de zandwinning plaatsvindt. Er zal geen sprake zijn van beïnvloeding.
4ap	002, 006, 012 Plan voor de toekomst	Zienswijze	Indieners maken zich zorgen over het feit dat beetje bij beetje toch grotere effecten kunnen optreden doordat er steeds nieuwe velden komen in de toch al kwetsbare regio. De totale impact van de gaswinning Eesveen mag niet worden opgeknipt in onderdelen. Indieners willen een plan voor de komende twintig jaar. Andere indieners vragen zich af hoeveel gas er nog te winnen is. Wanneer is het einde in zicht?

		Antwoord	Elk gasveld of andere winning wordt opnieuw beoordeeld waarbij de effecten van de al bestaande winning(en) worden meegenomen. Zo wordt altijd de cumulatieve bodemdaling beoordeeld. Bij bodemtrilling is geen sprake van cumulatie van effecten. Naast een besluit over de winning in de diepe ondergrond is er ook een omgevingsvergunning nodig voor alle activiteiten aan de bovengrond.
4aq	014, 018, 019, 022, 036 De effecten van bodemdaling	Zienswijze	De effecten van bodemdaling op de Natura 2000-gebieden maar ook ten aanzien van het UNESCO Werelderfgoed, de landbouw, het complexe watersysteem en de aan de waterschappen opgelegde klimaatopgaven zijn onvoldoende onderzocht. Wat is eigenlijk het effect op veengrond, de zandwinningen in de buurt, de waterwinning? Eesveen is een uiterst ongeschikte locatie voor gaswinning vanwege het vergrote risico op bodemdaling door de veengrond.
		Antwoord	In de beoordeling wordt rekening mee gehouden of het gebied geschikt is voor de voorgenomen gaswinning. Hierbij wordt rekening gehouden met de veiligheid voor omwonenden en het voorkomen van schade aan gebouwen en infrastructuur of de functionaliteit daarvan. De mogelijke effecten door de gaswinning uit de velden uit het winningsplan Eesveen en de gasvelden binnen het invloedgebied van het winningsplan zijn beschreven in het winningsplan en gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Hieruit blijkt niet dat het gebied ongeschikt zou zijn voor gaswinning.
4ar	037 Aanvullend hydrologisch onderzoek	Zienswijze	Indieners verzoeken om een aanvullend hydrologisch-morfologisch onderzoek en een cumulatieve analyse uit te laten voeren met expliciete betrokkenheid van Waterschap Drents Overijsselse Delta en gemeenten, inclusief scenario's met toenemende piekneerslag/droogte (waterberging) en veenoxidatie/CO ₂ -emissies.
		Antwoord	Bij het winningsplan heeft Vermilion een uitgebreide analyse door Royal Haskoning ingediend. Naar aanleiding van deze analyse zie ik geen reden om extra onderzoek te laten uitvoeren.
4as	034 Aansprakelijkheid	Zienswijze	Indiener stelt Vermilion hierbij bij voorbaat aansprakelijk voor om alle toekomstige gebreken in tuin, bestrating en schade aan het huis voor 100% te vergoeden en wel binnen 1 jaar na constatering van de schade/gebreken. De minister onderschat de bodemdaling.
		Antwoord	Wanneer eventueel schade optreedt door de gaswinning Eesveen, is Vermilion op grond van artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek verplicht de schade te vergoeden. Directe schade door bodemdaling wordt niet verwacht. Hoewel bodemdaling een verandering teweeg kan brengen in het waterpeil, heeft het waterschap daar nog invloed op door het peil al dan niet te laten mee zakken. Als dat niet gebeurt, is de verandering in het waterpeil niet zodanig veel groter dan de verschillen tussen zomer- en winterpeil dat schade wordt verwacht.
4at	052 Bredere impact	Zienswijze	Indiener stelt dat hoewel Vermilion aangeeft dat de bodemdaling niet meer dan 1-7 cm zal zijn, gemeenten, waterschappen en SodM waarschuwen voor nazakkingen en bredere impact. Indiener verzoekt om zeer zorgvuldig de bezwaren van gemeenten, waterschappen en SodM te bestuderen en hun advies over te nemen.

		Antwoord	Bij de beoordeling van het winningsplan worden alle adviezen in overweging genomen. Bodemdaling door gaswinning gaat geleidelijk en kan inderdaad nog enige tijd na het einde van de gaswinning doorgaan (na-ijldaling). Vermilion is verplicht de bodemdaling tot 30 jaar na einde winning te blijven meten. De bodemdaling wordt berekend in het winningsplan en gecontroleerd door TNO en SodM. Als blijkt dat de bodemdaling zich anders gedraagt dan in het winningsplan beschreven, dan wordt dat geregistreerd door SodM, dat toeziet op de bodemdalingsmetingen en de uitkomsten.
4au	013, 025, 031, 033, 035, 040, 042, 048, 049, 050, 051, 052, 055 Actualisatie risicoanalyses Onzekerheid extra putten	Zienswijze	Indieners maken zich zorgen over de onzekerheid over de uitbreiding naar vier extra putten, het uitbreiden van de velden die nagenoeg aangesloten liggen en het risico op bodemdaling en -trillingen, mede door autonome bodemdaling. Het ontwerpbesluit houdt hier onvoldoende rekening mee. Indieners verzoeken om de risicoanalyses te actualiseren. Indieners geven aan dat de gevolgen van de vier extra putten voor bodemdaling, trillingen en cumulatieve risico's voor bewoners onvoldoende inzichtelijk zijn gemaakt. Extra putten maken het risico op het optreden van schade aan woning alleen nog maar groter. Een zorgvuldige beoordeling van risico's voor woningen en leefomgeving ontbreekt. Een andere indiener stelt dat een integrale seismische risicoanalyse ontbreekt en dat de salamitechniek is genegeerd en niet beoordeeld.
		Antwoord	De door indieners genoemde zorgen zijn zorgvuldig meegewogen bij de beoordeling van het winningsplan. De bodemdaling en seismische risicoanalyse zijn geactualiseerd ten opzichte van het winningsplan Eesveen uit 2018 en zijn gecontroleerd door TNO-AGE en SodM. Op basis van de adviezen van TNO-AGE en SodM constateer ik dat de risico's van bodemdaling en mogelijke bodemtrilling als gevolg van de gaswinning Eesveen beperkt zijn.
4av	012 Bodem en water sturend	Zienswijze	De geplande woningbouw op het weiland grenzend aan de woning van indiener gaat niet door, omdat het waterschap bodem- en watersturende argumenten heeft tegen de komst van de woonwijk. Indiener vraagt zich af of er bodem- en watersturende argumenten zijn tegen uitbreiding van gaswinning vanwege de verwachte bodemdaling. Hoe is het te verklaren dat een woonwijk niet wordt gebouwd op basis van bodem- en watersturende argumenten en dat gaswinning in dit gebied wel doorgang kan vinden?
		Antwoord	Beide activiteiten, gaswinning in de diepe ondergrond en woningbouw, zijn twee verschillende processen die niet te vergelijken zijn qua effecten. Waarom de woningbouw niet door kon gaan, kan nagevraagd worden bij gemeente, provincie of waterschap. De gaswinning kan echter doorgaan nadat de effecten zijn beoordeeld in het besluit en deze geen reden hebben gegeven om niet in te stemmen met het winningsplan.
4aw	021, 026, 036 Belangenafweging nadelige effecten	Zienswijze	Indiener stelt dat uit het besluit niet blijkt dat er sprake is van een gedegen belangenafweging. Uit onderzoeken blijkt van nadelige effecten (bodemdaling, trillingen etc) die een nadelig effect hebben op de bewoners van gebied. De minister meent echter dat deze belangen niet zo zwaarwegend zijn dat er geen instemming aan het wijzigingsplan wordt verleend. Mede gelet op

			de situatie in Groningen vindt indiener dit onbegrijpelijk. Ook in dit geval is in de motivering het risico voor personen in het aardbevingsgebied niet afdoende betrokken, niet gemotiveerd waarom het belang van leveringszekerheid zwaarder weegt dan de belangen die tegen het gewijzigde winningsplan pleiten en niet gemotiveerd welke maatregelen mogelijk zijn ter beperking van de benodigde gaswinning en waarom deze al dan niet worden getroffen.
		Antwoord	Gaswinning kent risico's. Voor de gaswinning rond Eesveen geldt dat deze risico's klein zijn. De gasvelden bij Eesveen zijn zogenaamde kleine gasvelden. Zowel de gasvelden als de door gaswinning verwachte gevolgen van de gasvelden uit het winningsplan Eesveen zijn vele malen kleiner dan het geval is voor het grote Groningenveld. Omdat de risico's van de gaswinning rond Eesveen klein zijn, is dit geen reden om instemming met het winningsplan te weigeren. Hierbij worden alleen de effecten betrokken die aansluiten bij het toetsingskader als opgenomen in de Mijnbouwwet.
4ax	012 Waterstof	Zienswijze	In onze omgeving is een energiehub waar men waterstof zal gaan produceren. Kan een beving leiden tot schade aan deze installatie en een gevaarlijke situatie veroorzaken?
		Antwoord	De seismische risico's zijn in kaart gebracht met een methode die door SodM is ontwikkeld. Hieruit blijkt dat er bij de gaswinning Eesveen geen schade wordt verwacht als gevolg van mogelijke bevingen.
		Conclusie	Bovenstaande onderdelen van de zienswijzen geven geen aanleiding om het ontwerp-instemmingsbesluit met het winningsplan voor de gaswinning Eesveen te wijzigen.
5			<i>Natuur en milieu</i>
5a	003, 013, 014, 017, 018, 019, 020, 022, 027, 034, 037, 041, 046, 047, 053 Gevolgen natuur Natura-2000	Zienswijze	Indieners vragen zich af wat de consequenties zijn van de winning, de boorputten en de wegen daarheen voor de natuur en het milieu in het gebied, voor nu en in de toekomst. Sommige indieners verwijzen naar rapporten van WDO Delta en SodM over de gevolgen van de gasvelden uitbreidingen. Er is sprake van verslechtering van leefgebieden van lokale flora en fauna. Er is onvoldoende rekening gehouden met de vele heidevelden in de directe omgeving, zoals de Eeserheide, welke een specifiek bodemleven nodig hebben. De totale impact van bodemdaling uit alle gasvelden in de omgeving moet worden onderzocht, zeker gezien zij onder het Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold & Leggelderveld liggen, dat al met verdrogingsproblematiek kampt. Ook over andere natuurgebieden in de omgeving bestaan zorgen bij indieners. De nadelige gevolgen voor natuur, landbouw en waterkeringen als gevolg van overstromingsrisico's, veenoxidatie, trillingen, stikstofuitstoot, licht, geluid en het inpompen van vervuild water met chemicaliën zijn groot. Indieners geven aan dat het vasthouden van water een eerste levensbehoefte is voor mens en natuur, terwijl energievoorziening dat niet is. Zeker in een (vrij)afstromend gebied van een hoger gelegen gebied (Drents Plateau) naar de lager gelegen gebieden. Dan zal de verdroging in de hoger gelegen zandgronden toenemen en tevens de

			vernatting in de lager gelegen gebieden. Vernatting is volgens indieners een schadelijke ontwikkeling voor de agrarische sector en ook voor de aan het waterschap opgelegde klimaatadaptieve maatregelen om neerslag langer vast te houden. Omdat nadelige gevolgen op Natura-2000 gebieden niet zijn uitgesloten moet er een Passende beoordeling gemaakt worden, omdat alleen daarin de mitigerende maatregelen, zoals peilaanpassingen, mogen worden beoordeeld. Deze Passende beoordeling ontbreekt, waardoor de minister onvoldoende gemotiveerd heeft waarom de bodemdaling niet tot significante gevolgen kan leiden voor de Natura 2000-gebieden.
		Antwoord	De mogelijke effecten van bodembeweging door gaswinning zijn beoordeeld in het besluit. De cumulatieve effecten van bodemdaling uit de gasvelden in de omgeving zijn meegewogen in de beoordeling. Bodemdaling als gevolg van gaswinning voltrekt zich geleidelijk over een lange periode, waardoor ecosystemen zich kunnen aanpassen. Bodemtrillingen hebben doorgaans geen negatief effect op natuur en milieu. Er worden daarom geen nadelige effecten op natuur en milieu verwacht als gevolg van de gaswinning. De gevolgen van stikstofuitstoot, licht en geluid worden beoordeeld in de omgevingsvergunning. Het inpompen van water met chemicaliën is niet aan de orde in winningsplan Eesveen. Het instrument Passende beoordeling is onderdeel van milieueffectrapportages en daarom niet aan de orde in het instemmingsbesluit op het winningsplan. Als een Passende beoordeling aan de orde is bij een wijziging van de omgevingsvergunning voor Eesveen, zal dit onder de omgevingsvergunning worden beoordeeld. Ook boorputten en daaraan gerelateerde wegen vallen onder de Omgevingswet en worden niet beoordeeld onder de Mijnbouwwet.
5b	041 Geluid, licht en trillingen	Zienswijze	Indieners geven aan dat de boringen mogelijk geluidsoverlast kunnen geven, vooral 's nachts. Dit geeft onzekerheid en kan stress en slaapproblemen veroorzaken. Ook kan als gevolg van de gaswinning lichtvervuiling ontstaan die bewoners en dieren beïnvloedt. Daarnaast stellen indieners dat trillingen van compressoren, pompen en verkeer onvoldoende zijn onderzocht.
		Antwoord	Boorputten, de daaraan gerelateerde werkzaamheden en de activiteiten omtrent de mijnbouwlocatie vallen onder de Omgevingswet en worden niet beoordeeld onder de Mijnbouwwet. Om gas te mogen winnen heeft Vermilion niet alleen een instemming met een winningsplan, maar ook een omgevingsvergunning nodig. De door indieners genoemde activiteiten en mogelijke overlast zullen worden beoordeeld onder de Omgevingswet. SodM houdt toezicht op het naleven van het instemmingsbesluit met het winningsplan en de omgevingsvergunningen.
5c	020, 021, 022, 036 Klimaatopgaven en bodemdaling	Zienswijze	Indiener geeft aan dat het advies van het waterschap ten onrechte is afgewezen. De verdere bodemdaling komt niet overeen met de Kamerbrief Water en bodem sturend. Dit terwijl de verbranding van aardgas zal leiden tot toename van CO ₂ en veenoxidatie, dat weer leidt tot

			bodemdaling. De gevolgen van verdere bodemdaling staan haaks op de klimaatopgaven van het waterschap. Er is sprake van een neerwaartse spiraal.
		Antwoord	De beoordeling van winningsplannen is een taak die is toegewezen aan de Staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei, waar uiteraard ook rekening wordt gehouden met beleid van andere bewindspersonen zoals de Minister van Infrastructuur en Waterstaat. In de beoordeling houd ik er rekening mee of het gebied geschikt is voor de voorgenomen gaswinning. Hierbij houd ik rekening met de veiligheid voor omwonenden en het voorkomen van schade aan gebouwen en infrastructuur of de functionaliteit daarvan. Binnen deze beoordeling worden ook de grenzen van het water- en bodemsysteem in het gebied betrokken. Dit betekent echter niet dat er sprake is van een algeheel verbod op het instemmen met winningsplannen die leiden tot bodemdaling. Het is aan het waterschap om te beoordelen of een peilverlaging hier een geschikte beheersmaatregel is. Op dit moment wordt ruim een derde van het primair energieverbruik van Nederland nog ingevuld door aardgas. Er is op dit moment nog niet voldoende duurzame energie beschikbaar om helemaal te stoppen met het gebruik van aardgas. De CO₂-uitstoot van de winning en transport van gas dat wordt gewonnen uit kleine velden in Nederland is enkele malen lager dan de uitstoot door geïmporteerd aardgas.
5d	020 Scope-3	Zienswijze	Indieners geven aan dat de klimaatimpact moet worden doorgerekend. Dit volgt ook uit verschillende uitspraken. Niet alleen voor gas dat in eigen land wordt verbruikt, maar ook als het wordt geëxporteerd. Grote bedrijven hebben niet alleen een eigen verantwoordelijkheid voor het verminderen van hun operationele CO ₂ -uitstoot en die van toeleveranciers (scope 1 en 2), maar ook voor het verminderen van de CO ₂ -uitstoot van hun producten (scope 3).
		Antwoord	Het gebruik van aardgas veroorzaakt CO ₂ -uitstoot. Aardgas zal echter, als transitiebrandstof, de komende jaren noodzakelijk blijven. Door het gas in Nederland te winnen, leidt dit tot minder CO ₂ -uitstoot dan import van aardgas uit andere landen. Bovendien geeft de verbranding van aardgas een lagere CO ₂ -uitstoot dan dat van andere fossiele brandstoffen.
5e	020 Klimaatuitspraken mensenrechten	Zienswijze	Indieners geven aan dat Het Internationaal Gerechtshof (IGH) op woensdag 23 juli voor het eerst advies heeft gegeven over de juridische verplichtingen van staten op het gebied van klimaatverandering. Het recht op een schoon, gezond en duurzaam leefmilieu is een mensenrecht en staten zijn verplicht klimaatverandering aan te pakken en mensenrechten te beschermen. Indieners noemen verlaging broeikasgassen, recht op leven, gezondheid, toereikende levensstandaard, toegang tot water, voedsel en huisvesting en bescherming tegen overstroming en watertekorten.
		Antwoord	De naleving van de klimaatverplichtingen is niet afhankelijk van dit specifieke project. Ten behoeve van de klimaatambities zet ik in op besparing en de ontwikkeling van duurzame

			energie. Gas zal echter, als transitiebrandstof, de komende jaren noodzakelijk blijven. De CO ₂ -uitstoot van de winning en transport van gas dat wordt gewonnen uit Nederlandse kleine velden is enkele malen lager dan de uitstoot van geïmporteerd aardgas. Om deze redenen zet het kabinet in op binnenlandse gasproductie uit de kleine gasvelden.
5f	020 Klimaatdoelen Parijs	Zienswijze	Indieners geven aan dat uit de uitspraak d.d. 12 november 2024 van het Hof Den Haag blijkt dat operators een passende bijdrage moeten leveren aan het halen van de klimaatdoelen van Parijs en dat het aanboren van nieuwe olie- en gasvelden op gespannen voet kan staan met dit klimaatakkoord. Ook zegt het Hof dat het aannemelijk is dat het aanbod van fossiele brandstoffen moet worden beperkt en dat fossiele bedrijven hierin een verantwoordelijkheid hebben die los staat van de vraag naar hun producten.
		Antwoord	Op dit moment wordt ruim een derde van het primair energieverbruik van Nederland nog ingevuld door aardgas. Er is op dit moment nog niet voldoende duurzame energie beschikbaar om helemaal te stoppen met het gebruik van aardgas. De CO ₂ -uitstoot van de winning en transport van gas dat wordt gewonnen uit kleine velden in Nederland enkele malen lager dan de uitstoot van geïmporteerd aardgas.
5g	010, 020, 023, 024, 041 Methaanverordenin g	Zienswijze	Indieners geven aan dat SodM van mening is dat de in het winningsplan beschreven opgaaf van de hoeveelheden gewonnen koolwaterstoffen die jaarlijks bij de winning wordt gebruikt, afgeblazen of afgefakkeld erg summier is. In het winningsplan geeft Vermilion aan dat de hoeveelheden afgeblazen en afgefakkelde koolwaterstoffen marginaal zijn en zich zullen beperken tot het drukvrij maken van het systeem bij geplande onderhouds- en inspectiewerkzaamheden. Dit is niet waar volgens indieners, ook bij de ontluchting van de productiewatertanks wordt dagelijks aardgas afgelaten. Het aflaten van deze stromen is onder de Methaanverordening alleen bij beschreven uitzonderingen toegestaan. De minister heeft niet duidelijk gemaakt of het aflaten of affakkelen onder de beschreven uitzonderingen van de Methaanverordening vallen. Als dat niet zo is, mag dit affakkelen en aflaten niet langer worden voortgezet. Dit geldt ook voor het ontluichten van productiewatertanks. Bij de vloeistofverladingsystemen zou afgangcompressie toegepast kunnen worden, waardoor CH ₄ -emissie naar de atmosfeer kan worden verminderd. Indieners stellen dat er geen onderbouwing is met betrekking tot emissies door affakkelen en gasafblazen. Methaan draagt sterker bij aan klimaatverandering dan CO ₂ . Het moet daarom actief beperkt worden. Volgens SodM is de condensaat en waterproductie mogelijk hoger dan aangegeven, wat de kans op emissies vergroot. Zonder concreet plan om de uitstoot te beperken en zonder borging van de Europese verplichtingen kan niet worden gezegd dat de milieugevolgen acceptabel zijn. Indiener geeft aan dat onduidelijk is of wordt voldaan aan de Methaanverordening, zeker omdat nog een aantal tegenstrijdigheden tussen nationale wetgeving

			en deze verordening opgelost moeten worden. Daardoor zijn er zorgen over de veiligheid van omwonenden.
		Antwoord	Zoals indieners al aangeven, is de uitstoot van methaan geregeld in de Europese Methaanverordening. Deze verordening is rechtstreeks werkend. Geregeld is onder meer dat door de operator gerapporteerd moet worden over een aantal emissies bij het bevoegde gezag. Conform het Besluit voorlopige aanwijzing bevoegde instanties methaanverordening, gepubliceerd in de Staatscourant 2025 van 15 mei 2025, nr. 14173 is de inspecteur-generaal der mijnen aangewezen als bevoegde instantie als bedoeld in de artikelen 12, 14 tot en met 17 van de methaanverordening, voor zover het methaanemissies betreft van onder andere de exploratie en productie van olie en gas en het winnen en verwerken van gas. In aanvulling hierop is in de omgevingsvergunning vastgelegd hoeveel mag worden afgefakkeld of afgeblazen. SodM ziet toe op de naleving hiervan.
5h	010, 012, 013, 017, 020, 022, 023, 027, 032, 041, 046 Zuurgas, SO ₂ en H ₂ S	Zienswijze	De aanwezigheid en verwerking van zuurgas brengt veiligheidsrisico's met zich mee. Het ontwerpbesluit geeft onvoldoende duidelijkheid over de kans op het vrijkomen van H ₂ S bij storingen, de veiligheidsmaatregelen bij calamiteiten en de monitoring van luchtkwaliteit in de omgeving. Indieners maken bezwaar tegen het risico dat de mogelijke zuurgasinstallatie met zich meebrengt. Zij maken zich zorgen over de bodemkwaliteit, waterkwaliteit en luchtkwaliteit in verband met de zwavelprocedure. Hoe is onderzoek gedaan naar de effecten voor flora en fauna door bijvoorbeeld het afbranden van zuurgas en de uitstoot hiervan in de lucht? Andere indieners stellen dat er onvoldoende duidelijkheid is wat voor ontploffingsgevaar en andere risico's de ontzwavelingsinstallatie met zich meebrengt voor omgeving. Daarnaast is er onvoldoende duidelijkheid wat voor stankoverlast dit veroorzaakt voor de omgeving. Het winningsplan bevat geen overtuigende onderbouwing dat de risico's voor omwonenden adequaat zijn onderzocht, zoals dat bijvoorbeeld een aantal jaar geleden wel in Noordwolde is gedaan. Vanwege het risico op H ₂ S-emissie, moet de omgevingsvergunning samen met het winningsplan worden beoordeeld. Andere indieners stellen dat de verplichte BEVI-berekening, die verplicht is bij risicovolle stoffen, volledig ontbreekt. De risicoanalyse beoordeelt de situatie na 15 minuten, terwijl het levensgevaar juist in de eerste 15 minuten zit. De kans op dodelijke gevolgen voor bewoners en vee wordt nergens genoemd. Andere indieners stellen dat er onvoldoende duidelijkheid is wat voor ontploffingsgevaar en andere risico's dit met zich meebrengt voor omgeving. Daarnaast is er onvoldoende duidelijkheid wat voor stankoverlast dit veroorzaakt voor de omgeving.
		Antwoord	In het winningsplan geeft Vermilion aan dat het gas uit de Zechsteinlaag zwavelhoudend is. Een zwavelbehandelingsinstallatie is een bovengrondse installatie en hiervoor geldt de Omgevingswet. Voor het plaatsen van een dergelijke installatie is een omgevingsvergunning nodig. Het zwavelgehalte in de uitgaande gasleiding wordt met een scavenger gereduceerd. Dit

			is een volledig gesloten proces; er komt geen zwavel vrij. Dit is in de omgevingsvergunning milieu aangevraagd en beoordeeld. In dit instemmingsbesluit worden de effecten van die installatie niet beoordeeld.
5i	017, 020, 022 Zuurstimulatie	Zienswijze	Indieners geven aan dat de bezorgdheid van de gemeente over zuurstimulatie terecht is. Er wordt onder hoge druk zuurvloeistof in het gesteente geperst zonder dat de risico's vooraf in kaart zijn gebracht. Een dergelijke zuurstimulatie, onder druk van 178.4 Bar, is namelijk ook in 2014 uitgevoerd in veld Diever zonder dat de operatie van tevoren bekend was gemaakt. Tevens ontbrak een onderzoek naar de gevolgen van de zuurstimulatie, zoals een Locatie Specifieke Risico Analyse. Er moet nu duidelijkheid over komen. Niet alleen volgens de (Europese) milieuwetgeving en natuurbeschermingswetgeving maar tevens volgens het Verdrag van Aarhus.
		Antwoord	Stimulatie onder hoge druk, waar indieners naar verwijzen, is niet hetzelfde als de zuurbehandeling die wordt toegepast voor het schoonmaken van een put. Stimulatie onder hoge druk is niet aan de orde in dit winningsplan. Het gebruik van zuur voor het schoonmaken van de put valt onder tijdelijke (onderhouds-)werkzaamheden aan een put en dat is niet vergunningsplichtig. Hiervoor gelden de algemene regels van het Bal (Besluit activiteiten leefomgeving). De regels zien op de veilige opslag van chemicaliën bovengronds. De effecten van zuurinjectie in de diepe ondergrond vallen daar niet onder. Voor deze werkzaamheden moet een werkplan worden ingediend bij SodM. Een dergelijke activiteit wordt niet gereguleerd onder de Mijnbouwwet en daarom niet beoordeeld in het instemmingsbesluit.
5j	041 Zuurbehandeling	Zienswijze	Indieners stellen dat de risico's door zuurbehandelingen van putten niet zijn beoordeeld.
		Antwoord	Zie antwoord op zienswijze 5i.
5k	017, 020, 022 Benzeenemissie	Zienswijze	Bij het overladen van het afvalwater uit de vrachtwagens naar de op de locatie Eesveen aanwezige tanks kan benzeenemissie ontstaan alsook tijdens het tijdelijk opslaan van het afvalwater in de tanks. Benzeen is in de categorie Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) ingedeeld.
		Antwoord	Bovengrondse activiteiten worden aangevraagd en geregeld onder de Omgevingswet. In dit winningsplan en instemmingsbesluit worden deze activiteiten daarom niet behandeld en beoordeeld. Voor de uitbreiding die Vermilion wil uitvoeren, is ook een omgevingsvergunning nodig waarin de door indieners genoemde zaken aan bod kunnen komen.
5l	012 Schadelijke stoffen	Zienswijze	Indiener maakt zich zorgen over schadelijke stoffen die mogelijk vrijkomen bij gaswinning. Hoe waterdicht is het protocol dat gehanteerd wordt hiervoor?
		Antwoord	Bovengrondse activiteiten worden aangevraagd en geregeld onder de Omgevingswet. In dit winningsplan en instemmingsbesluit worden deze activiteiten daarom niet behandeld en beoordeeld. Voor de uitbreiding die Vermilion wil uitvoeren is ook een omgevingsvergunning

			nodig waarin de door indieners genoemde zaken aan bod kunnen komen. SodM houdt toezicht op zowel het instemmingsbesluit als de omgevingsvergunning.
5m	020, 022 Gecoördineerde procedure	Zienswijze	Indieners vinden dat het risico op alle bovengenoemde emissies maakt dat de omgevingsvergunning gecoördineerd moet worden behandeld met het winningsplan.
		Antwoord	De mogelijkheden tot bevordering van een gecoördineerde behandeling van omgevingsvergunning en winningsplan worden onderzocht in het traject van de herziening van de Mijnbouwwet. Echter, de beoordeling van het winningsplan Eesveen was bij een gecoördineerde behandeling met een omgevingsvergunning niet anders uitgevallen.
5n	016, 017, 020, 022, 027 Stikstof	Zienswijze	Indieners geven aan dat als er meer benzeenemissie is, er een naverbrander moet worden geplaatst die meer stikstof uitstoot. Ook het ontzwavelen, affakkelen en de toename van afvalwatertransporten zorgen voor meer stikstof. Er is nog geen AERIUS-berekening. Andere indieners geven aan dat niet duidelijk is welke extra gevolgen de stikstofuitstoot met zich meebrengt. Wellicht zijn de gevolgen van bodemdaling en stikstofuitstoot tezamen zodanig dat niet kan worden ingestemd met de gaswinning. Door het opknippen van het project in een winningsplan en een omgevingsvergunning is dat nu niet duidelijk. Volgens het voorzorgsbeginsel mag dit niet.
			Bovengrondse activiteiten worden aangevraagd en geregeld onder de Omgevingswet. In dit winningsplan en instemmingsbesluit worden deze activiteiten daarom niet behandeld en beoordeeld. Voor de uitbreiding die Vermilion wil uitvoeren, is ook een omgevingsvergunning nodig waarin de door indieners genoemde zaken, voor zover van toepassing, aan bod komen.
5o	023 Milieuschade incident	Zienswijze	Indiener heeft sterke twijfels of de gezondheid van de direct omwonenden voldoende gewaarborgd is, onder andere omdat er recent een incident is geweest waarbij milieuschade is ontstaan. Het is niet duidelijk wat hier is gebeurd en in hoeverre het milieu en/of de leefomgeving is aangetast.
		Antwoord	Gaswinning wordt alleen toegestaan als dat veilig kan. Veiligheid wordt in de Mijnbouwwet beoordeeld in het licht van mogelijke risico's op bodembeweging en daardoor ontstane schade. Bovengrondse effecten op het milieu door bijvoorbeeld uitstoot van stoffen is een aspect dat gereguleerd wordt door de Omgevingswet. SodM houdt toezicht op het naleven van zowel het instemmingsbesluit als de omgevingsvergunning.
5p	014, 018, 019, 021, 036, 041, 047, 053 Drinkwaterwinlocaties	Zienswijze	Indiener stelt dat het onduidelijk is wat de invloed van de gaswinning kan zijn op drinkwaterwinlocaties, bijvoorbeeld die nabij Havelterberg. Indieners willen dat wordt onderzocht wat gaswinning doet met de kwaliteit en veiligheid van ons drinkwater. Het project brengt risico's met zich mee op vervuiling van het drinkwater. Eesveen is een uiterst ongeschikte locatie voor gaswinning vanwege het feit dat het een waterbergingsgebied is.

		Antwoord	Gaswinning in de diepe ondergrond heeft geen effect op de kwantiteit en kwaliteit van het grondwater. Tussen het gasveld en het grondwater bevinden zich ondoordringbare gesteentelagen, waardoor deze activiteiten van elkaar gescheiden blijven. Ook benadruk ik dat de gaswinning bij Eesveen sinds 2015 plaatsvindt zonder negatieve impact op drinkwaterwinning.
5q	012, 016, 017, 018, 019, 027, 037, 041, 046, 047, 053 Productiewaterinjectie en fracking	Zienswijze	Indieners stellen dat het ontwerpbesluit duidelijk moet maken welke technieken worden toegestaan en uitgesloten, welke routes voor productiewater gelden en welke milieuborging wordt geëist. In een vergelijkbare zaak (Westerveld) is hydraulische stimulatie expliciet niet toegestaan en zijn aanvullende voorschriften verbonden aan de instemming (ECLI:NL:RVS:2022:244). Indieners verzoeken om fracken en risicovolle productiewaterinjectie expliciet uit te sluiten, of aan strikte, transparante voorwaarden te binden. Indieners verzoeken ook om strikte voorwaarden voor productiewaterbeheer (geen injectie in lege velden zonder MER/vergunningen en onafhankelijke risicobeoordeling) te specificeren, en transparante rapportage richting decentrale overheden en publiek te verplichten. Andere indieners geven aan dat de locatie en effecten van teruginjectie onduidelijk zijn. Indieners vragen zich af wat de gevolgen zijn van het terugpompen van afvalwater, waar mogelijk chemicaliën aan toegevoegd zijn voor de bescherming van de buizen, voor de natuur en de waterkwaliteit. Er is onvoldoende duidelijkheid over hoe dit water in de bodem blijft zitten en hoe het mengt met het al aanwezige water of andere materialen en bodemlagen. Hoe verplaatst het zich in de grondlagen? Wat gebeurt er met dit water wanneer er bodemverschuivingen plaatsvinden al dan niet door een ander gasveld die het gebied overlapt? Andere indieners vragen zich af hoe het toezicht op afvalwaterinjectie is geregeld. Moet het veld Nijensleek niet worden meegenomen in het winningsplan Eesveen, want er loopt een rechtstreekse pijpverbinding tussen Eesveen en Nijensleek. In Nijensleek wordt niet alleen via verbuizing vanuit Eesveen maar ook rechtstreeks vanuit tankwagens ter plaatse afvalwater geïnjecteerd. Is dat overeenkomstig afgegeven vergunningen?
		Antwoord	In het winningsplan Eesveen is geen sprake van hydraulische stimulatie of injectie van productiewater. Water wordt vanuit een bovengrondse opslagtank via een ondergrondse pijpleiding getransporteerd naar een externe locatie en daar teruggevoerd in de diepe ondergrond in het gasveld Nijensleek. Hoewel het veld Nijensleek grenst aan het veld Eesveen North, staan deze velden niet in contact met elkaar. Mogelijke bodembeweging heeft geen effect op teruggeïnjecteerd water. Eventueel kan het geproduceerde water ook per vrachtwagen worden afgevoerd en extern worden verwerkt. SodM houdt toezicht op de afvoer van het water en injectie van het water in het gasveld Nijensleek.
5r	012, 020, 022, 041, 053	Zienswijze	Indieners verzoeken om alsnog in te gaan op het advies van SodM om de productie van afvalwater zo beperkt mogelijk te houden. Dit advies is al vaker gegeven. Doordat per

	Afvalwater		winningsplan de risico's worden beoordeeld van de afvalwatertransporten is er geen cumulatief effectenbeeld van al het afvalwater dat naar Eesveen wordt getransporteerd. Andere indieners stellen dat er onzekerheid bestaat over de opslag en afvoer van het productiewater. Nu de minister voornemens is de gaswinning uit te breiden, zal het veld Nijensleek dan eerder vol raken?
5s		Antwoord	Voor Vermilion bestaat er een economische prikkel om de hoeveelheid productiewater die met de gaswinning vrijkomt, zo laag mogelijk te houden. Voor het productiewater dat met de gaswinning Eesveen met de gasstroom meekomt, is geen transport nodig. Eesveen is namelijk de locatie waar productiewater voor injectie wordt opgeslagen. De afvoer van productiewater wordt gereguleerd onder de omgevingsvergunning. SodM houdt toezicht op de afvoer van het water en injectie van het water in het gasveld Nijensleek. Mocht het nodig zijn om water te injecteren in een ander gasveld, dan moet Vermilion hier een nieuwe omgevingsvergunning voor aanvragen.
	038, 045 Ecoloog	Zienswijze	Gesteld wordt dat bodemdaling als gevolg van gaswinning, door wijzigingen in het watersysteem, mogelijk gevolgen zal hebben op de natuurgebieden. Indieners verzoeken om het effect van de bodemdaling op de natuurgebieden te laten monitoren door een ecooloog en dat dit voorafgaand aan instemming wordt uitgevoerd.
		Antwoord	Haskoning heeft een uitgebreide studie gedaan naar deze mogelijke effecten. Er wordt geen directe schade aan natuur en milieu verwacht. Omdat de reeds opgetreden bodemdaling in de betreffende gebieden gering is en er ook door dit winningsplan geen directe schade aan natuur en milieu wordt verwacht, is het op dit moment niet nodig om nieuwe berekeningen of aanvullende monitoring voor te schrijven.
5t	038 Stikstof en methaan	Zienswijze	Als gevolg van affakkelen van gas kan tijdens het realiseren van de aftakkingen of van de nieuwe boringen de nodige stikstof en methaan vrijkomen. Dit zal ook het geval zijn voor de afvoer van meekomend formatiewater met vrachtwagens van de locaties. Het SodM vraagt hier ook aandacht voor. Indiener wijst erop dat voor deze ontwikkelingen mogelijk een vergunning onder de Natuurbeschermingswet moet worden aangevraagd.
		Antwoord	Om uit de gasvelden uit winningsplan Eesveen te kunnen winnen, heeft Vermilion niet alleen een winningsplan nodig waarmee is ingestemd, maar ook een omgevingsvergunning voor de bovengrondse locatie waar de daadwerkelijke gaswinning en de daarmee verband houdende werkzaamheden plaatsvinden. Ook wanneer Vermilion nieuwe putten wil boren, heeft het hiervoor een omgevingsvergunning nodig. Het vrijkomen van stikstof en methaan en het afvoeren van formatiewater worden beoordeeld onder de Omgevingswet. Vermilion heeft de relevante vergunningen en/of besluiten nodig alvorens het over kan gaan tot uitvoer van de activiteiten waar de vergunning of het besluit op ziet.

5u	040, 055 Integrale benadering	Zienswijze	De risico's van gaswinning raken ook bredere belangen, waaronder natuur, waterhuishouding en klimaat. In het bijzonder dienen de cumulatieve effecten van bodemdaling, waterinjectie en mogelijke stimulatietechnieken, zoals fracking, expliciet en integraal te worden betrokken bij de besluitvorming. Deze benadering wordt ook bepleit door maatschappelijke organisaties, waaronder Milieudefensie, die wijzen op het belang van een gebiedsgerichte en cumulatieve effectbeoordeling.
		Antwoord	De cumulatieve bodemdaling van de velden uit winningsplan Eesveen en de velden binnen het invloedgebied van het winningsplan zijn onderdeel van het winningsplan en beoordeeld in het instemmingsbesluit. Waterinjectie en fracking zijn niet aan de orde in dit winningsplan en mogen zodoende ook niet worden uitgevoerd door Vermilion.
5v	016, 017, 041 MER en Omgevingswetverg unning	Zienswijze	Indieners stellen dat de Milieueffectrapportage uit 2017 is verouderd. Dit is niet passend bij de nieuwe boringen (Zechstein, Vlieland, Carboon). Indieners stellen dat onvoldoende toetsing aan de integrale afweging binnen de Omgevingswet heeft plaatsgevonden. Indieners vinden dat een MER-aanmeldnotitie moet worden opgemaakt zodat beter gefundeerd kan worden beoordeeld wat de gevolgen van de bodemdaling zullen zijn voor deze twee Natura-2000. De twee nieuwe gasvelden moeten voldoen aan de nieuwe omgevingswet van 1 januari 2024, Vermilion houdt hier geen rekening mee.
		Antwoord	Het ingediende winningsplan wordt getoetst aan artikel 36 van de Mijnbouwwet. De verplichting tot milieueffectrapportages (MER) en mer-procedures komen voort uit de Omgevingswet. Een besluit op een winningsplan is geen mer-plichtig besluit. Het beoordelen van een milieueffectrapportage is daarom geen onderdeel van de beoordeling van het winningsplan. Om uit de gasvelden uit winningsplan Eesveen gas te kunnen winnen, beschikt Vermilion ook over omgevingsvergunningen. Voor nieuwe boringen heeft Vermilion een nieuwe omgevingsvergunning nodig. De afweging van de gevolgen voor milieu van de bovengrondse activiteiten op winningslocaties, en de daaraan gerelateerde werkzaamheden, zal plaatsvinden in het kader van de omgevingsvergunning(en) voor de winningslocaties.
5w	018, 045 Stikstof in Natura- 2000	Zienswijze	Indieners stellen dat er geen stikstofonderzoek heeft plaatsgevonden met betrekking tot de Natura 2000-gebieden. Nieuwe boringen en de uitbreiding van gaswinning brengt extra stikstof met zich mee en kan aldus gevolgen hebben voor het milieu. In het ontwerp-instemmingsbesluit wordt echter gesteld dat er nog aanvullende omgevingsvergunningen benodigd zijn om uit de gasvelden uit winningsplan Eesveen te kunnen winnen (en de daaraan verbonden werkzaamheden uit te voeren). Gezien de locatie, nabij Natura 2000-gebied, ziet indiener een dergelijke zorgvuldige beoordeling graag tegemoet in de benodigde omgevingsvergunningaanvraag dan wel MER-procedure. Indieners vragen zich ook af wat de stikstofuitstoot van alle transporten doet met de natuur.

		Antwoord	De stikstofuitstoot van de bovengrondse activiteiten betrokken bij de gaswinning Eesveen wordt beoordeeld in de benodigde omgevingsvergunning(en). In dit instemmingsbesluit vindt geen beoordeling plaats van deze activiteiten.
5x	041, 046 Landschapsvervuiling	Zienswijze	Indieners stellen dat de infrastructuur het open landschap aantast en leidt tot landschapsvervuiling.
		Antwoord	Voor de uitbreiding van de gaswinning Eesveen is geen nieuwe mijnbouwlocatie nodig; de verwachte nieuwe putten zullen worden geproduceerd vanaf mijnbouwlocatie Eesveen, net als de twee huidige bestaande putten.
		Conclusie	Bovenstaande onderdelen van de zienswijzen geven geen aanleiding om het ontwerp-instemmingsbesluit met het winningsplan voor de gaswinning Eesveen te wijzigen.
6			<i>Overig</i>
6a	001, 012, 017, 038, 045 Batendeling	Zienswijze	Indiener vindt dat er alleen gas geboord mag worden als de drie noordelijke provincies voldoende mogen meeprofitieren met de inkomsten. Een andere indiener adviseert om tegemoet te komen aan de lasten die de omgeving ervaart door mijnbouw op een manier die passend is bij de omvang van de mijnbouwactiviteit en de wensen uit het gebied. Indiener adviseert om hierover met de gemeenten en de inwoners van het gebied in gesprek te gaan. Andere indieners stellen dat zij voorafgaand aan winningen een voorstel zouden willen zien op welke wijze een lusten en lastenverdeling plaatsvindt. De minister heeft dit meerdere malen toegezegd. Indiener adviseert te overwegen om een vorm van bijvoorbeeld een gebiedsfonds of een aanzet daartoe op te zetten voor de regio zodat inwoners kunnen zien dat er concreet gewerkt wordt aan ontzorging en het niet blijft bij beloftes op papier. Indieners geven aan dat er nu alleen een subsidiepotje van Vermilion is. Dat zorgt voor polarisatie in een gemeenschap.
		Antwoord	Het kabinet heeft in het kader van het 'Sectorakkoord gaswinning in de Energietransitie' ¹ op 16 januari 2026 aanvullende afspraken voor gaswinning op land vastgesteld. Deze afspraken zijn een aanvulling op het bestaande kader en dragen onder meer bij aan meer transparantie over de gaswinning in de transitieperiode, het versterken van de betrokkenheid van de omgeving en batendeling met de regio. Gemaakte afspraken rond batendeling gelden voor nieuwe gaswinningsprojecten en/of uitbreiding van bestaande winning uit kleine velden op land, zoals de winning in dit winningsplan voor zover die aanvullend is op de volumes uit het vorige winningsplan Eesveen.
6b	017, 020, 022, 030 Adviezen niet opgevolgd	Zienswijze	Indieners zijn ongerust, mede omdat zowel de gemeente als de waterschappen kritisch zijn over de plannen. Andere indiener geeft aan dat het onzorgvuldig is dat adviezen niet worden opgevolgd en dat dit ongemotiveerd is gebeurd. Er zijn 4 voorschriften geadviseerd door SodM,

¹ [Sectorakkoord Gaswinning in de Energietransitie | Rijksoverheid.nl](#)

			waarvan er maar 1 is overgenomen. SodM is niet gevraagd of zij daarmee akkoord gaat. Ook is ongemotiveerd afgeweken van het advies van de Mijnraad dat zij de mening deelt van SodM en het waterschap om een voorschrift op te nemen waarin staat dat binnen zes maanden contact wordt opgenomen met de betrokken waterschappen om de mogelijke gevolgen voor de waterhuishouding te bespreken.
		Antwoord	Het instemmingsbesluit Eesveen bevat twee voorschriften, waarvan de eerste ziet op het productievolume en de tweede op het delen van de resultaten van de boringen. Wat betreft het voorschrift met betrekking tot bodemdaling wijs ik erop dat Vermilion op grond van artikel 34 van de Mijnbouwwet moet winnen conform het winningsplan waarmee is ingestemd. Dit geldt ook voor de bodemdaling. Ook is in artikel 2 van dit instemmingsbesluit opgenomen dat Vermilion bij het delen van de resultaten van de boringen inzichtelijk dient te maken of de effecten van bodemdaling wijzigen. Wanneer eventueel schade optreedt, is Vermilion op grond van artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek verplicht de schade te vergoeden. Vermilion is zodoende ook aansprakelijk voor de te nemen maatregelen om schade te voorkomen. Ook indien het waterschap compenserende maatregelen moet treffen als gevolg van bodemdaling door de gaswinning, is Vermilion aansprakelijk voor de kosten. Het is aan Vermilion om met het waterschap afspraken maken over eventueel benodigde beheersmaatregelen en de financiering daarvan. Echter een besluit op een winningsplan is niet de plek om dit vast te leggen. Daarom neem ik geen voorschrift op om de beheersmaatregelen en financiële afspraken die daarvoor worden overeengekomen te overleggen.
6c	004, 023, 030, 041, 046 Participatie	Zienswijze	Indiener geeft aan dat er beslissingen en risico's worden genomen waar indiener geen inspraak in heeft en die indiener niet kan overzien. Deze risico's hebben betrekking op de leefomgeving van indiener. Een andere indiener wil dat een participatieplan wordt opgesteld. Indieners willen dat participatie wordt georganiseerd gedurende het gehele proces van vergunningverlening, boring en monitoring van alle negatieve effecten. Door het ontbreken van een dergelijk plan is er onvoldoende participatie geweest. Daarom heeft de minister geen goede afweging en zorgvuldige keuze kunnen maken. Een andere indiener stelt dat bewoners binnen 500 meter niet tijdig zijn geïnformeerd. Daarmee is de participatieplicht onder de Omgevingswet niet nagekomen. Andere indieners geven aan dat zij op de inloopavond iedere keer naar een andere persoon werden doorverwezen en geen duidelijke antwoorden kregen. Een zorgvuldig participatieproces is essentieel bij besluiten met zulke grote gevolgen; dat is hier niet gewaarborgd.
		Antwoord	Voor het besluit op winningsplan Eesveen is Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht (uniforme openbare voorbereidingsprocedure) van toepassing. Voor het instemmingsbesluit is de gebruikelijke procedure doorlopen met de benodigde wettelijke inspraakmogelijkheden. Tijdens de informatiebijeenkomst na publicatie van het ontwerpbesluit waren Vermilion, SodM, TNO-AGE

			en het ministerie van EZK aanwezig. Deze hebben allen verschillende rollen en expertises in de procedure. Daarom zullen zij soms naar elkaar moeten doorverwijzen om vragen te beantwoorden.
6d	020, 025, 028, 029, 030, 031, 033, 035, 037, 040, 042, 045, 048, 049, 050, 051, 052, 055 Communicatie	Zienswijze	In het ontwerpbesluit wordt aangegeven dat het belangrijk is dat Vermilion inwoners informeert en wordt geadviseerd om in gesprek te blijven met de omgeving om zorg te dragen voor een goede informatievoorziening richting de gemeente en de burgers. Het wordt echter geheel aan Vermilion gelaten om (in een vroeg stadium) de omgeving te informeren over aanvragen. Indieners vinden dat de communicatie naar inwoners ontoereikend, te laat en weinig transparant is geweest en missen toegang tot onafhankelijke expertise. Er moet een communicatieplan komen waarin staat hoe de omgeving wordt betrokken. Indiener geeft aan dat hij door de late informatievoorziening tijdens de inloopbijeenkomst, niet in staat is geweest een extern advies in te winnen. Indieners verzoeken om transparantie en voortijdige, betere, duidelijkere en structurele communicatie te waarborgen. Indiener verzoekt om ondersteuning via onafhankelijke instanties. Ook wordt in het besluit niet ingegaan op het verzoek om ambtelijk en bestuurlijk het besluit nader te bespreken. Indiener adviseert om Vermilion te verzoeken jaarlijks verslag uit te brengen over deze ontwikkelingen aan de inwoners en de lokale overheden van het gebied.
		Antwoord	Aan inwoners moet tijdige en transparante informatievoorziening plaatsvinden. Het is belangrijk dat Vermilion hen informeert over de gaswinning en de gevolgen daarvan. Vermilion wordt nadrukkelijk geadviseerd om in gesprek te blijven met de omgeving en zorg te dragen voor een goede informatievoorziening richting de gemeente en de burgers. Een besluit op het winningsplan is echter niet de plek om dit vast te leggen. Tijdens de informatiebijeenkomst na publicatie van het ontwerpbesluit waren naast Vermilion en het ministerie ook TNO-AGE en SodM aanwezig. Het ingediende winningsplan en alle adviezen daarover waren toegankelijk via mijnbouwvergunningen.nl (inmiddels overgegaan in energietransitie.nl). Hiermee was er inzage in de adviezen op het winningsplan van onafhankelijke partijen. Ook is voor de overheden in een eerdere fase een informatiesessie georganiseerd, waarbij de provincies, gemeenten en het waterschap de mogelijkheid hebben gekregen om aan TNO-AGE, SodM, het ministerie van EZK en Vermilion vragen te stellen over het voorliggende winningsplan.
6e	010 Toename verkeer	Zienswijze	De uitbreiding van de gaswinning zal zorgen voor een significante toename van (zwaar) verkeer voor de woning van indieners. Dit veroorzaakt een aantasting van de leefbaarheid en verkeersveiligheid. Het winningsplan houdt naar de mening van indieners geen rekening met deze praktische en directe overlast voor omwonenden. Mocht het toch doorgaan, dan vragen indieners met klem om snelheidsbeperkende maatregelen ter hoogte van de woning.
		Antwoord	De effecten die indiener beschrijft, vrachtverkeer in relatie tot leefbaarheid en verkeersveiligheid, worden beoordeeld in de omgevingsvergunningen. Het aantal verkeersbewegingen moet voldoen

			aan de omgevingsvergunningen voor de mijnbouwinstallaties. Tevens dient Vermilion te voldoen aan de geldende regels betreffende de verkeersveiligheid. Mocht het vrachtverkeer toenemen, dan moet beoordeeld worden of een wijziging van de omgevingsvergunning nodig is. SodM ziet toe op het naleven van de omgevingsvergunningen.
6f	016 Omgevingswet	Zienswijze	Indieners vinden Vermilion niet te vertrouwen en de aanvraag spreekt alleen over bodemdaling. Ook voor langer en meer gaswinning is een nieuwe overeenkomst nodig die sinds 1 januari 2024 moet voldoen aan de nieuwe omgevingswet.
		Antwoord	De inhoud van het winningsplan moet voldoen aan artikel 35 van de Mijnbouwwet en artikel 24 van het Mijnbouwbesluit. Ik constateer dat het winningsplan Eesveen hieraan voldoet. Om gas te mogen winnen heeft Vermilion niet alleen een instemming met een winningsplan, maar ook een omgevingsvergunning nodig. Wanneer Vermilion activiteiten wil voeren waar het nog geen omgevingsvergunning voor heeft, zal Vermilion een wijziging van de omgevingsvergunning aan moeten vragen. De aanvraag wordt dan beoordeeld aan de hand van de wet zoals die gold op het moment van indienen van de aanvraag.
6g	023 Wetgeving	Zienswijze	Indieners zijn van mening dat op dit winningsplan hoofdstuk 20 van de Wet milieubeheer van toepassing dient te zijn, evenals voorziene wijzigingen in de Mijnbouwwet die vanaf 1 januari 2026 van toepassing zijn (Kamerstuk 36776).
		Antwoord	Het winningsplan wordt getoetst aan de Mijnbouwwet zoals deze gold op het moment van indienen van de aanvraag, namelijk 6 februari 2024. Het winningsplan wordt niet getoetst aan de Wet milieubeheer. Om gas te mogen winnen heeft Vermilion niet alleen een instemming met een winningsplan, maar ook een omgevingsvergunning nodig. Wanneer Vermilion activiteiten wil voeren waar het nog geen omgevingsvergunning voor heeft, zal Vermilion een wijziging van de omgevingsvergunning aan moeten vragen. De aanvraag wordt dan beoordeeld aan de hand van de wet zoals die gold op het moment van indienen van de aanvraag.
6h	023 Zienswijzetermijn	Zienswijze	Indiener stelt dat de periode voor het indienen van zienswijzen sloot voordat aanvullende informatie van Vermilion is gepubliceerd. De webpagina met vragen en antwoorden over gaswinning Eesveen vermeldt dat Vermilion tot 21 december 2025 de tijd heeft gekregen om aanvullende informatie in te dienen. Hieruit blijkt dat de periode voor het indienen van zienswijzen sluit (17 december 2025) voordat alle informatie beschikbaar is gesteld. De plannen voor de gaswinning waren vrijwel nergens te vinden, naast mijnbouwvergunningen.nl. De plannen waren ook niet beschreven op de website van RVO/gaswinning en ook niet in het Nationale energie-infrastructuurprojecten in Nederland, Editie 2025.
		Antwoord	De termijnen over aanvullende informatie waarnaar indiener verwijst, hebben betrekking op de omgevingsvergunning die is aangevraagd, niet op het instemmingsbesluit met het winningsplan. Bij aanvang van de zienswijzetermijn zijn het ontwerpbesluit, het winningsplan en de bijbehorende adviezen gepubliceerd op mijnbouwvergunningen.nl (nu energietransitie.nl). Ook is

			er een aankondiging geweest in de Staatscourant ² op 5 november 2025. Via huis-aan-huisbladen zijn omwonenden geïnformeerd over het besluit op het winningsplan en over de informatiebijeenkomst van 19 november 2025.
6i	037 Aanvullende informatie	Zienswijze	Gezien eerdere praktijk (Wanneperveen) vragen indieners om, waar nodig, aanvullende informatie bij de operator op te vragen voor de definitieve besluitvorming en deze te betrekken in de Nota van Antwoord. Ook verzoeken indieners de minister om alle mondelinge inbreng en notulen integraal mee te wegen en openbaar te maken in de Nota van Antwoord.
		Antwoord	Alle informatie die noodzakelijk is om te kunnen beoordelen of de gaswinning veilig kan gebeuren, is opgenomen in het winningsplan.
6j	041 Afscherming gegevens	Zienswijze	Indieners stellen dat transparantie ontbreekt door afscherming van 'bedrijfsgevoelige' gegevens.
		Antwoord	Alle informatie die noodzakelijk is om te kunnen beoordelen of de gaswinning veilig kan gebeuren, is opgenomen in het winningsplan. Wel worden sommige gegevens afgeschermd, wanneer zij vallen onder de uitzonderingen zoals beschreven in artikel 5.1 van de Wet open overheid.
6k	054 Wettelijk adviseur	Zienswijze	Indiener stelt dat het onterecht niet is aangewezen als wettelijk adviseur. De bodemdalingskom van de voorgestelde winning ligt namelijk ook onder de provincie Fryslân. Nu de provincie niet als wettelijk adviseur is erkend, is de provincie niet betrokken bij de voorbereiding van het winningsplan en is de reactietermijn aanzienlijk ingekort. De provincie gaat er van uit dat het bij een wijziging van dit winningsplan wel op de juiste wijze als wettelijk adviseur zal worden betrokken.
		Antwoord	Ik betreur dat de provincie Fryslân niet eerder is betrokken bij de procedure en ik zal dit meenemen bij toekomstige procedures. Wel benadruk ik dat de verwachte bodemdaling in de provincie Fryslân als gevolg van de gaswinning Eesveen zeer gering is en enkele millimeters betreft.
		Conclusie	Bovenstaande onderdelen van de zienswijzen geven geen aanleiding om het ontwerp-instemmingsbesluit met het winningsplan voor de gaswinning Eesveen te wijzigen.

² Staatscourant 2025, 37434, <https://zoek.officiëlebekendmakingen.nl/stcrt-2025-37434.html>